

DEMOKRAATTISET OSALLISTUMIS- MAHDOLLISUUDET SUOMESSA

Kyselytutkimus kansalaisten ja päättäjien ajatuksista päätöksentekoon osallistumisesta ja demokratian tulevaisuuskuvista

Perttu Jämsén, Jaakko Kaartinen, Jussi Westinen, Tuomo Turja

© Sitra 2022

Sitran selvityksiä 220

Demokraattiset osallistumismahdollisuudet Suomessa

Kyselytutkimus kansalaisten ja päättäjien ajatuksista päätöksentekoon osallistumisesta ja demokratian tulevaisuuskuvista

Kyselytutkimus toteutettiin yhteistyössä Taloustutkimuksen asiantuntijoiden kanssa. Työryhmä: Jaakko Kaartinen, Jussi Westinen ja Tuomo Turja.

Selvityksen toimittamisesta ja lopussa esitetyistä suosituksista vastasi Sitra. Työryhmä: Perttu Jämsén ja Hannu-Pekka Ikäheimo

Kuvat: Topias Dean

Taitto: Punamusta Oy

ISBN 978-952-347-293-8 (PDF) www.sitra.fi

PunaMusta Oy, Helsinki 2022

SITRAN SELVITYKSIÄ -sarjassa julkaistaan Sitran tulevaisuustyön ja kokeilujen tuloksia.

Sitran selvityksiä 220

Demokraattiset osallistumismahdollisuudet Suomessa

Kyselytutkimus kansalaisten ja päättäjien ajatuksista päätöksentekoon osallistumisesta ja demokratian tulevaisuuskuvista
Syyskuu 2022

Sisällys

Esipuhe	5
Tiivistelmä	6
Sammanfattning	7
Abstract	8
1 Osallisuudesta osallistumiseen	9
1.1 Tutkimusasetelma	11
2 Kansalaisten osallistumisinnostus ja demokratianäkemykset	12
2.1 Kolmasosaa kansalaisista on vaikeaa saada osallistumaan millään tavalla päätöksentekoon	12
2.2 Joka viides kansalainen motivoituu vaikuttamiseen estääkseen vastustamiensa asioiden toteutumista	13
2.3 Päättäjillä on yhä paljon petraamista – etäisyys, puhetapa ja toimintatavat nyppivät kansalaisia	14
2.4 Noin 60 prosenttia suomalaisista ei ole pyydetty osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan	15
2.5 Poliittisten päättäjien periaatteellinen valmius vuorovaikutukseen ja avoimuuteen on suurta – viranhaltijoilla enemmän nihkeyttä	17
2.6 Luottamushenkilöt ja viranhaltijat eivät koe edistävänsä riittävästi poliittista osallistumista	18
3 Kansalaisten ja päättäjien välinen vertailu	19
3.1 Kansa ei luota päättäjiin	19
3.2 ...mutta myöskään päättäjät eivät luota kansaan	20
3.3 Päättäjät otaksuvat kansalaisten osallistuvan päätöksentekoon enemmän, jos edellytyksiä parannettaisiin – kansalaisten innokkuus ei ole vastaavalla tasolla	22
3.4 Kansalaiset haluavat osallistua netissä, mutta päättäjät haluavat kansalaiset paikan päälle	22

3.5 Päättäjät ja kansalaiset haluavat vaikuttaa pitkälti samoihin asioihin yhteiskunnassa	26
3.6 Osallistumisen teknologiseen helpottumiseen uskotaan laajalti, mutta ei sen tasa-arvoistumiseen	27
4 Kuuden segmentin teoria	29
Puolueisiin kiinnittymättömät osallistujat	30
Päätöksenteosta syrjäytyneet	31
Epävarmat osallistujat	32
Arvosidonnaiset aktiivit	33
Tyytymättömät vaikutushaluiset	34
Luottavaiset vaikuttajat	35
4.1 Segmentit, osallistuminen ja osallisuus	36
4.2 Poliittinen tietämys ja kiinnostus politiikkaan	36
4.2.1 Osallistumisen motivaatio ja muoto	37
4.2.2 Osallisuuden kehittyminen ja päättäjien rooli	38
4.2.3 Motiivit ja osallistumisen tavat	39
4.2.4 Päättäjien osuus ja halukkuus päättäjäksi	40
4.2.5 Polarisovat teemat ja päätöksenteko	41
4.2.6 Aiempi osallistuminen ja kiinnostus uusiin osallistumisen muotoihin	42
4.3 Puoluekannatuksen yhteys mahdollisiin osallistumisen muotoihin	43
5 Osallistuminen ja osallisuus alueilla: demokratiaindikaattori	45
5.1 Demokratiaindikaattorin laskeminen:	45
5.2 Demokratiaindikaattori hyvinvointialueittain	45
5.2.1 Indikaattorin osat hyvinvointialueittain	46
5.2.2 Demokratiaindikaattorin osatekijät hyvinvointialueryhmissä	47
5.2.3 Kohtaavatko päättäjien innostus ja kansalaisten halu poliittisen osallistumisen muodoissa hyvinvointialueittain?	49
5.3.4 Hyvinvointialuekohtaiset suositukset	54
6 Yhteenveto ja suositukset	58
6.1 Tutkimuksen toteutus	60
Lähteet	61

Esipuhe

Suomalainen demokratia on ollut menestystarina. Vuosi toisensa perään olemme sijoittuneet kärkisijoille muun muassa ihmisoikeuksien toteutumista, lehdistönvapautta, korruptoitumattomuutta ja hallinnon toimivuutta mittaavissa kansainvälisissä vertailuissa. Samaan aikaan raportit ovat kertoneet synkkää tarinaa demokratian ahdingosta. Demokratian globaali voittokulku on vaihtunut laskuvedeksi, ja autoritarismin suuntaan lipuu enemmän maita kuin koskaan sitten vuoden 1995.

Vaikka Suomen demokratia ei olekaan kriisissä, maailmaa koettelevat megatrendit – ilmastomuutos, taloudellinen ja kulttuurinen eriarvoisuus ja pakolaiskriisit – haastavat myös Suomen kykyä ratkoa asioita demokraattisesti ja oikeudenmukaisesti. Haasteet koskevat tulevia sukupolvia, jotka tulevat elämään tänään tehtävien päätösten pitkän aikavälin seurausten kanssa.

Keväällä 2021 julkaistu OECD:n luottamusraportti paljasti, että suomalaisten luottamus omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa on kansainvälisesti vertailtuna erittäin alhainen. Yhä useammille perinteiset edustuksellisen demokratian tarjoamat osallistumisen tavat vaikuttavat riittämättömiltä nopeaa reagoitua ja laajaa muutosta vaativien ongelmien ratkaisemisessa. Puolueiden ja kaiken kattavien ideologioiden sijaan vaikuttamishalu kohdistuu enenevässä määrin ihmisiä henkilökohtaisesti koskettaviin yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja asiakysymyksiin.

Laskevien äänestysprosenttien vastapainoksi olisi tärkeää löytää mahdollisimman monille mielekkäitä tapoja saada äänensä kuuluviin. Onnistuneen osallistujakokemuksen ja osallistumisen vaikuttavuuden tärkeyttä ei voi ylikorostaa.

Suomella on tarvittavat teknologiset ja kulttuuriset edellytykset tehdä yhteiskunnallisesta osallistumisesta nykyistä houkuttelevampaa ja vaikuttavampaa. Olemme yhä korkean luottamuksen maa, jossa on yksi maailman koulutetuimmista väestöistä. Demokratian kehittäminen edellyttää niin päättäjiltä kuin viranhaltijoiltakin syvällistä ymmärrystä siitä, minkälaisia osallistumistapoja ihmiset toivovat sekä rohkeutta kokeilla uutta. Paras lopputulos syntyy, kun päättäjien, viranhaltijoiden ja kansalaisten toiveet saadaan kohtaamaan nykyistä paremmin. Juuri siksi olemme vertailleet niitä tässä kyselytutkimuksessa rinnakkain.

Olemme tuottaneet tämän kyselytutkimuksen tukemaan erityisesti demokratian kehitystyötä hyvinvointialueilla, joissa päätöksenteon rakenteet ovat vasta muotoutumassa. Toivomme, että tieto tulee tarpeeseen ja sitä hyödynnetään aktiivisesti uusien osallistumismuotojen kehittämisessä. Panokset ovat suuret. Hyvinvointialueuudistus on Suomen itsenäisyyden ajan suurin hallinnon uudistus. Jos niin halutaan, se on myös ennennäkemätön mahdollisuus luoda uutta demokratiaa.

12.9.2022

Veera Heinonen ja Hannu-Pekka Ikäheimo

Heinonen toimii Sitrassa Demokratia ja osallisuus -teeman johtajana, Ikäheimo Uudet vaikuttamisen tavat -projektin projektijohtajana.

Tiivistelmä

Demokraattiset osallistumismahdollisuudet Suomessa -kyselytutkimus kertoo, miten suomalaiset ja Suomessa asuvat 15–79-vuotiaat tällä hetkellä osallistuvat päätöksentekoon, millaisiksi nykyiset osallistumismahdollisuudet koetaan ja miten kansalaiset haluavat tulevaisuudessa osallistua päätöksentekoon eri hallinnon tasoilla. Tutkimuksen toinen tavoite oli selvittää, millainen on kuntien ja hyvinvointialueiden relevanttien viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden halu ja kyky demokraattisen osallistumisen mahdollistamiseen ja laajentamiseen Suomessa. Kansalais- ja päättäjäkyselyistä on rakennettu vertailuasetelma, joka havainnollistaa alueellisia ja väestöllisiä eroja demokraattisessa osallistumisessa koko maan tasolla ja hyvinvointialueittain. Tutkimuksessa muodostettu väestöllinen segmenttimalli nostaa esiin eroja osallistumiseen vaikuttavissa ja motivoivissa tekijöissä ja auttaa uusien osallistumistapojen suunnittelussa. Segmenteissä vaihteleva osallisuus ja resurssit heijastuvat osallistumisen määrään ja tapaan.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että noin kolmasosa kansalaisista ei osallistu juuri koskaan päätöksentekoon vaikuttamiseen, ja yli puolet suomalaisista ajattelee päättäjien edistävän omia tarkoituksiaan äänestäjien tahdosta välittämättä. Poliitiikan puhetavat etäännyttävät kansalaisia päätöksenteosta, ja vain joka kuudes kokee vaikuttamistoimintaan osallistumisen helpoksi. Päätöksenteon läpinäkyvyyteen luotetaan suunnilleen saman verran kuin ystävän some-päivitykseen.

Päättäjät ja viranhaltijat taas eivät luota kansalaisten kykyyn käydä keskustelua mutkikkaista asioista. Luottamushenkilöistä vain 19 prosenttia ja viranhaltijoista 14 prosenttia on samaa mieltä väittämästä ”yleisesti ottaen kansalaisilla on riittävät valmiudet osallistua monimutkaisia poliittisia päätöksiä koskevaan keskusteluun”.

Päättäjien ja kansalaisten käsitykset siitä, millaiset osallistumistavat houkuttelevat, eroavat toisistaan. Perushavainto on, että kansalaiset haluavat osallistua verkon välityksellä, mutta päättäjät haluaisivat ihmiset kasvokkaiseen vuorovaikutukseen. Vain 14 prosenttia päättäjistä haluaisi edistää päättäjän ominaisuudessa kansalaisten osallistumista esimerkiksi nettiadressien allekirjoittamiseen, mutta 68 prosenttia kansalaisista voisi harkita osallistuvansa päätöksentekoon juuri tällä tavalla.

Kun tutkimuksen tuloksia tarkastellaan hyvinvointialueittain, huomataan, että nettiäänestämistä, nettikeskusteluita ja nettiadresseja sekä mahdollisuutta päättäjien suoraan kontaktointiin ja asukas- ja käyttäjäkyselyihin toivotaan kansalaisten keskuudessa enemmän kuin mitä päättäjät ovat halukkaita niitä edistämään.

Päättäjissä on kuitenkin valmiutta syvempään kansalaisvuorovaikutukseen ja avoimempaan päätöksenteosta viestimiseen. Poliittisista päättäjistä 77 prosenttia pitää päätöksentekoon liittyvää vuorovaikutusta kansalaisten kanssa houkuttelevana. Päätöksenteon nykyistä avoimempi viestiminen sen kaikissa vaiheissa kansalaisille saa kannatuksen 85 prosentilta luottamushenkilöistä ja 65 prosenttia viranhaltijoista.

Sammanfattning

Enkätundersökningen Deltagande och möjligheterna till att påverka beslutsfattandet i Finland berättar hur finländare och personer som bor i Finland i åldersgruppen 15–79 år deltar i beslutsfattandet just nu, hur de upplever de nuvarande möjligheterna att delta och på vilket sätt medborgarna i framtiden vill delta i beslutsfattandet på olika nivåer inom förvaltningen. Det andra målet med undersökningen var att ta reda på vilken vilja och förmåga relevanta tjänsteinnehavare och förtroendevalda i kommuner och på välfärdsområden har att utvidga det demokratiska deltagandet i Finland. Utifrån medborgar- och beslutsfattarenkäterna har utarbetats en jämförelse som åskådliggör regionala och demografiska skillnader i det demokratiska deltagandet i hela landet och per välfärdsområde. Den demografiska segmentmallen som utformats i undersökningen lyfter fram skillnader i faktorer som påverkar deltagandet och motiverar till deltagande. Mallen är också till nytta vid planeringen av nya sätt att delta. Delaktigheten och resurserna som varierar per segment återspeglas i deltagandets volym och sätt.

Undersökningens resultat visar att cirka en tredjedel av medborgarna knappast aldrig deltar för att påverka beslut, och att över hälften av finländarna anser att beslutsfattarna främjar sina egna intressen utan att bry sig om vad väljarna vill. Sättet att tala om politiken fjärrar medborgare från beslutsfattandet, och endast var sjätte upplever att det är lätt att delta i verksamhet för att påverka. Förtroendet för beslutsfattandets transparens är ungefär lika stort som för en väns inlägg i de sociala medierna.

Beslutsfattarna och tjänsteinnehavarna litar i sin tur inte på medborgarnas förmåga att föra en debatt om invecklade ärenden. Endast 19 procent av alla förtroendevalda och 14 procent av tjänsteinnehavarna samtycker med påståendet ”medborgare har allmänt taget tillräckliga färdigheter att delta i diskussion som gäller invecklade beslut”.

Beslutsfattarnas och medborgarnas uppfattningar om vilka sätt för deltagande är lockande avviker från varandra. En grundläggande observation är att medborgarna vill delta på webben medan beslutsfattarna vill att människorna deltar ansikte mot ansikte. Endast 14 procent av beslutsfattarna vill i egenskap av beslutfattare främja medborgarnas deltagande till exempel genom att ge medborgarna möjlighet att underteckna webbadresser. Samtidigt meddelar 68 procent av medborgarna att de skulle kunna tänka sig att delta i beslutsfattandet just på detta sätt.

När undersökningens resultat studeras per välfärdsområde, kan man observera att medborgarna önskar sig webbomröstningar, webbdiskussioner och webbadresser samt möjlighet att direkt kontakta beslutsfattare och delta i invånar- och användarenkäter i större omfattning än vad beslutsfattarna är villiga att främja dessa möjligheter.

Beslutsfattare är dock beredda att ha en djupare växelverkan med medborgare och att kommunicera mer öppet om beslutsfattandet. Totalt 77 procent av de politiska beslutsfattarna betraktar växelverkan med medborgarna om beslutsfattandet som attraktivt. En mer öppen kommunikation med medborgarna om beslutsfattandet än i dag får stöd av 85 procent av de förtroendevalda och av 65 procent av tjänsteinnehavarna.

Abstract

Opportunities for democratic participation in Finland is a survey that reveals how people aged 15–70 and who reside in Finland currently participate in decision-making, how they perceive their current opportunities for exercising influence, and how members of the general public would like to participate in decision-making at different administrative levels in the future. A further objective of the survey was to assess the willingness and capacity of the relevant public officials and elected representatives at the municipal and wellbeing services county levels to enable and expand democratic participation in Finland. Surveys of the general public and decision-makers were used to establish comparisons that illustrate regional and demographic differences in democratic participation at the national level and at the wellbeing services county level. The demographic segmentation model established in the study highlights differences in factors that influence and motivate participation. This can support the planning of new methods of participation. Differences in engagement and resources between the segments are reflected in the level and methods of participation.

The results of the study indicate that approximately one-third of the members of the general public have hardly any participation in influencing decision-making, and over half of the surveyed members of the general public believe that decision-makers pursue their own interests regardless of the will of voters. The ways in which politicians speak create distance between members of the general public and decision-making, and only one in six respondents see participating in influencing activities as easy. The level of trust in the transparency of decision-making is roughly equal to the level of trust in a friend's social media post.

Decision-makers and public officials, for their part, do not have confidence in the capacity of members of the general public to engage in discussions on complex issues. Only 19 per cent of elected representatives and 14 per cent of public officials agree with the statement “in general, members of the general public have an adequate capacity to participate in discussions concerning complex decisions”.

Decision-makers and members of the general public have divergent views on what methods of participation are attractive. The basic observation is that members of the general public prefer participating online, but decision-makers prefer face-to-face interaction. Only 14 per cent of the surveyed decision-makers would like to, in their role as a decision-maker, promote participation by members of the general public in signing online petitions, for example, while 68 per cent of the surveyed members of the general public would consider participating in decision-making precisely in that manner.

Examining the results of the survey at the wellbeing services county level, it can be observed that the degree to which members of the general public would like to have opportunities for online voting, online discussions, online petitions, contacting decision-makers directly and responding to surveys of residents and users is higher than the willingness of decision-makers to promote these avenues of participation.

At the same time, however, the decision-makers indicated they are prepared to engage in deeper interaction with members of the general public and more open communication regarding decision-making. Some 77 per cent of political decision-makers consider engagement with members of the general public concerning decision-making an attractive proposition. More open communication with members of the general public on decision-making in all stages of the decision-making process was supported by 85 per cent of elected representatives and 65 per cent of public officials.

1 Osallisuudesta osallistumiseen

Perinteisten poliittisen osallistumisen muotojen, kuten äänestämisen ja puoluejäsenyyden, kriisiä on käsitelty jo pitkään demokratiakirjallisuudessa. Taustalla ovat erilaiset luottamuskielit kansan ja eliitin välillä, kasvanut skeptisyys politiikkaa, poliitikoita ja puolueita kohtaan sekä velvollisuuden tunteen heikkeneminen perinteiseen vaikuttamiseen.

Puurtamisen tilalle on tullut kepeitä ja vaivattomia osallistumisen muotoja, jotka ovat monesti kertaluonteisia. Yhteiskunnan modernisoituminen ja individualisoituminen ovat korostaneet poliittisen osallistumisen yksilöllisyyttä perinteisen kollektiivisuuden sijaan, mutta yhdessä tekemisen ja kokemisen tarve ei ole kuitenkaan poistunut. Erilaisiin liikkeisiin, marsseihin ja mielenosoituksiin osallistuminen sekä nettiaktivismi ovat oleellinen osa nykypäivän poliittisen osallistumisen repertuaaria.

Äänestäminen on edelleen vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen mukaan yleisin poliittisen osallistumisen muoto Suomessa. Seuraavaksi yleisimpiä ovat nimen kirjoittaminen erilaisiin aloitteisiin tai vetoomuksiin sekä omien ostopäätösten tekeminen niin, että voi kuluttajana vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin. Kaikki näistä osallistumisen muodoista ovat helpoimmillaan suhteellisen vaivattomia. Yhteiskunnallisen järjestön toimintaan osallistuminen, yhteyden ottaminen päätöksentekijöihin ja yhteiskunnallisesti kantaa ottavien kirjoitusten julkaiseminen ovat esimerkkejä huomattavasti harvinaisemmasta ja myös työläämmästä poliittisesta osallistumisesta.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut aiempaan tutkimusnäyttöön nojaten syvemmin selvittää ja mitata, miten suomalaiset ja Suomessa asuvat 15–79-vuotiaat tällä hetkellä osallistuvat päätöksentekoon, millaisiksi nykyiset osallistumismahdollisuudet koetaan, ja miten kansalaiset haluavat tulevaisuudessa osallistua päätöksentekoon eri hallinnon tasoilla. Tutkimuksen toinen tavoite on selvittää, millainen on kuntien ja hyvinvointialueiden relevanttien viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden halu ja kyky demokraattisen osallistumisen mahdollistamiseen ja laajentamiseen Suomessa.

Poliittinen osallistuminen itsessään tai yhteiskunnallisten asioiden hoitaminen on yleisesti mielekästä vain harvalle. Osallistuminen kiinnittyy konkreettisiin asioihin ja asiakysymyksiin, ja tämä puoli on jäänyt katveeseen osallistumista tutkittaessa. Toistuvat kysymyspatteristot toimivat silloin, kun tutkitaan jo olemassa olevien osallistumismuotojen yleisyyttä ja niiden yhteyksiä toisiinsa. Uusien osallistumistapojen mahdollisuuksia ja potentiaalia tutkittaessa ihmisten on kuitenkin tarpeen päästä itse visioimaan, mitkä asiat ja millaiset osallistumisen tavat voisivat mobilisoida heitä.

Poliittinen osallistuminen kasautuu tyypillisesti niille, joilla on tiedollisia ja sosiaalisia valmiuksia sekä kiinnostusta ja osaamista yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Osallistumisresurssit siis kasautuvat, ja tämä näkyy eroina osallistumisaktiivisuudessa. Siksi uusille, kattavammin erilaisia ihmisiä tavoittaville poliittisen osallistumisen muotojen kehittämiselle on suuri tarve, jotta mahdollisimman monen ääni kuuluisi kansalaisia koskevassa päätöksenteossa. Tämän vuoksi osallistumisteemaa on tässä tutkimuksessa lähestytty kysymällä myös ihmisten toiveita erilaisille osallistumistavoille sekä kytkemällä nämä toiveet asioihin, joihin he haluaisivat vaikuttaa.

Käsitteellisesti yhteiskunnallisesta osallistumisesta on erotettava osallisuus. Osallistuminen ei automaattisesti merkitse, että ihminen tuntisi aitoa osallisuutta (esimerkiksi äänestäessään). Toisaalta osallisuuden tunnetta kokeva usein osallistuu myös tavalla tai useammalla. Asenteet,

arvot ja yhteiskunnalliset arvostukset ja toisaalta sosiaaliseen pääomaan, taloudelliseen tilanteeseen, elämäntilanteeseen ja sosiodemografisiin taustatekijöihin liittyvät tekijät vaikuttavat vaihteluun osallisuuden kokemisessa.

Tutkimuksen tavoitteiden kannalta on ollut olennaista muodostaa kuva siitä, miten osallisuus ja demokraattiseen päätöksentekoon osallistuminen vaihtelevat väestössä ja mitkä tekijät vaikuttavat vaihteluun. Tutkimusasetelma on laadittu niin, että osallistumiseen motivoivista tekijöistä sekä osallistumista heikentävistä tekijöistä voidaan muodostaa eritelty kuva, jota vasten erilaisia uusia osallistumisen tapoja voidaan testata.

Osallisuuden ja osallistumisen vaihteluun vaikuttavien tekijöiden yhteyksien selvittämiseksi kyselytutkimuksen aineistoa on analysoitu tilastollisin menetelmin. Kerätystä aineistosta on muodostettu väestöllinen segmenttimalli, joka mahdollisimman erottelevasti kuvaa osallisuuteen ja demokraattisiin prosesseihin osallistumisen ja niihin vaikuttavien tekijöiden esiintymistä väestöllisesti erottuvissa ryhmissä.

Segmenttimalli paljastaa sekä osallisuuden että osallistumisen selvän vaihtelun väestössä. Demokraattiseen osallistumiseen liittyvien resurssien, luottamuksen, kiinnostuksen ja tiedon vaihtelu näkyy myös siinä, kuinka avoimesti osallisuuden vahvistamiseksi tarjottuihin uusiin muotoihin suhtaudutaan ja miten hanakasti niihin eri ryhmissä oltaisiin tarttumassa.

Väestöllinen segmenttimalli nostaa esiin myös sen, että päättäjät edustavat melko voimakkaasti rajautunutta joukkoa. Heikomman osallisuuden ja matalamman osallistumisen ryhmien näkökulmia edustaa päätöksenteossa harva. Vaikka luottamushenkilöt ja viranhaltijat suhtautuvat osallistumisen kasvattamiseen selvästi myönteisesti, tutkimusaineisto paljastaa myös, että päättäjien ja kansalaisten välillä on asenteellisia kuiluja. Päättäjien positiivisempi suhtautuminen kansalaisten valmiuksiin ja toiveisiin osallistumisen kehittämisessä olisi avainasemassa etenkin niiden suomalaisten osalta, joiden luottamus yhteisen päätöksenteon toteutumiseen on heikentynyt eniten.

Tunnistamalla yhteydet arvopohjan vaihtelun, asennemaailman ja elinympäristön kontekstien sekä osallisuuden ja osallistumisen välillä synnytetään ennakoivaa tietoa siitä, mihin suuntaan erot demokraattisessa osallistumisessa ovat Suomessa kehittymässä. Tieto mahdollistaa osallistumisen tukemiseen tähtäävien keinojen vaikuttavuuden ennakoimisen: kyselyn tulosten avulla voidaan hahmottaa, millaisin toimenpitein osallistumista parhaiten edistetään erilaisissa väestöllisissä ryhmissä ja eri alueilla.

Tutkimuksen perusteella koottu demokrationdikaattori kuvaa osallisuuden ja osallistumisen sekä näiden edistämisen tasoa ja vaihtelua. Demokrationdikaattori on muodostettu hyödyntämällä väestöllisen tutkimusaineiston analyysissa esiin nousevia osallisuuden ja osallistumisen tekijöitä, vaihtelua päättäjien valmiuksissa ja halussa edistää osallisuutta ja osallistumista, sekä osallistumista kuvaavasta vaalidatasta. Siitä on muodostettu alueellinen indeksi, jota voidaan päivittää äänestämisestä kertyvällä datalla sekä seurantakyselyillä.

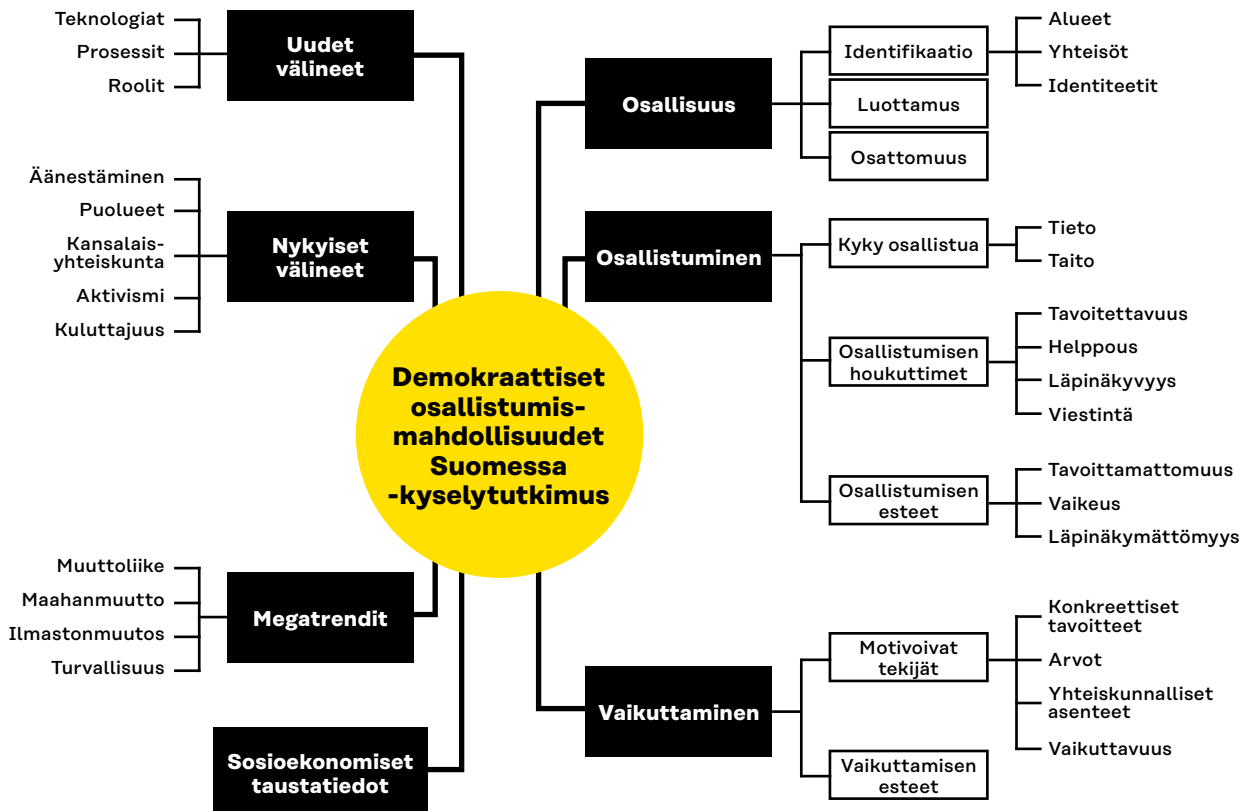
1.1 Tutkimusasetelma

Tutkimuksen tavoitteena on tunnistaa osallistumiseen vaikuttavia tekijöitä ja hahmottaa niiden välisiä yhteyksiä. Asetelma helpottaa uusien osallistumista tukevien keinojen suunnittelua. Lisäksi osallisuuteen ja osallistumiseen vaikuttavien tekijöiden välisten yhteyksien tunnistaminen auttaa simuloimaan, miten muutokset yhteiskunnallisessa kontekstissa vaikuttavat demokratian edellytyksiin ja toteutumiseen.

Tutkimuskokonaisuus on koottu sisällyttämällä kyselytutkimukseen osallisuutta, osallistumista ja vaikuttamista koskevat teemat. Lisäksi tutkimusasetelmaan sisällytettiin nykyisiä ja uusia osallistumistapoja ja niiden käyttöä koskevia kysymyksiä. Tutkimusasetelma sisältää myös tunnistettuihin megatrendeihin liittyviä arvo- ja asennekysymyksiä mittaavia väittämäpatteristoja. Sosioekonomiset taustatiedot kerättiin laajoina.

Tutkimusasetelma antaa mahdollisuuden tarkastella näiden eri ulottuvuuksien välisiä vaikutusyhteyksiä ja muodostaa analyysejä siitä, millainen yhteys esimerkiksi osallisuuden ja osallistumisen välillä on ja miten erilaiset vaikuttamisen motivaatiot heijastuvat osallistumisen välineiden käyttöön. Segmenttimalli, joka tutkimusaineistosta on muodostettu, heijastaa tutkimusasetelman eri ulottuvuuksien välisiä yhteyksiä.

Väestöllisen tutkimusaineiston lisäksi kerätty päättäjääineisto noudatti samaa tutkimusasetelmaa ja lomakkeistoa muutamien päättäjätatukseen liittyvin muutoksin. Eroavaisuudet ovat siis teknisiä eivätkä heikennä aineistojen vertailtavuutta.

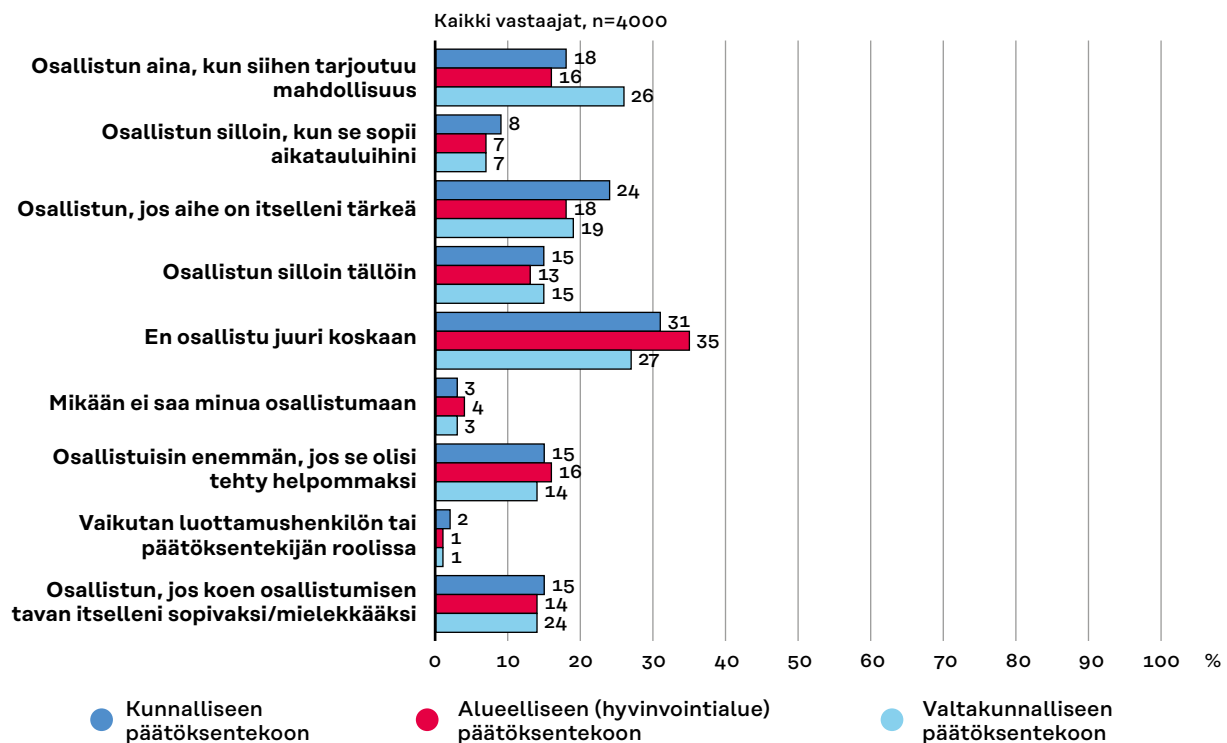

2 Kansalaisten osallistumisinnokkuus ja demokratianäkemykset

2.1 Kolmasosaa kansalaisista on vaikeaa saada osallistumaan millään tavalla päätöksentekoon

Kun vastaajia pyydettiin luonnehtimaan heidän osallistumistaan kunnalliseen, alueelliseen ja valtakunnalliseen päätöksentekoon, kävi ilmi, että jokaisella päätöksenteon tasolla noin joka kolmas kansalainen ei osallistu juuri koskaan. Lisäksi muutama prosentti ilmoitti, että mikään ei saa heitä osallistumaan. Valtakunnallisen tason päätöksenteon taso näyttäyty houkuttelevimpana, sillä siihen vain 27 prosenttia ei

katso osallistuvansa juuri koskaan (vrt. alueellinen päätöksenteko 35 %). Lisäksi 26 prosenttia ilmoittaa osallistuvansa valtakunnalliseen päätöksentekoon aina, kun siihen on mahdollisuus, mikä on merkittävästi korkeampi osuus kunta- (18 %) ja aluetasoon (16 %) verrattuna. Kuntatasolla osallistutaan hieman alue- ja valtakunnantasaan useammin, jos aihe koetaan itselle tärkeäksi. Tulokset ovat sikäli luontevia, että eduskuntavaalien äänestysprosentti on ollut huomattavasti kunta- ja aluevaaleja korkeampi, ja kuntatasolla itseä lähellä olevat asiat voivat mobilisoida toimimaan.

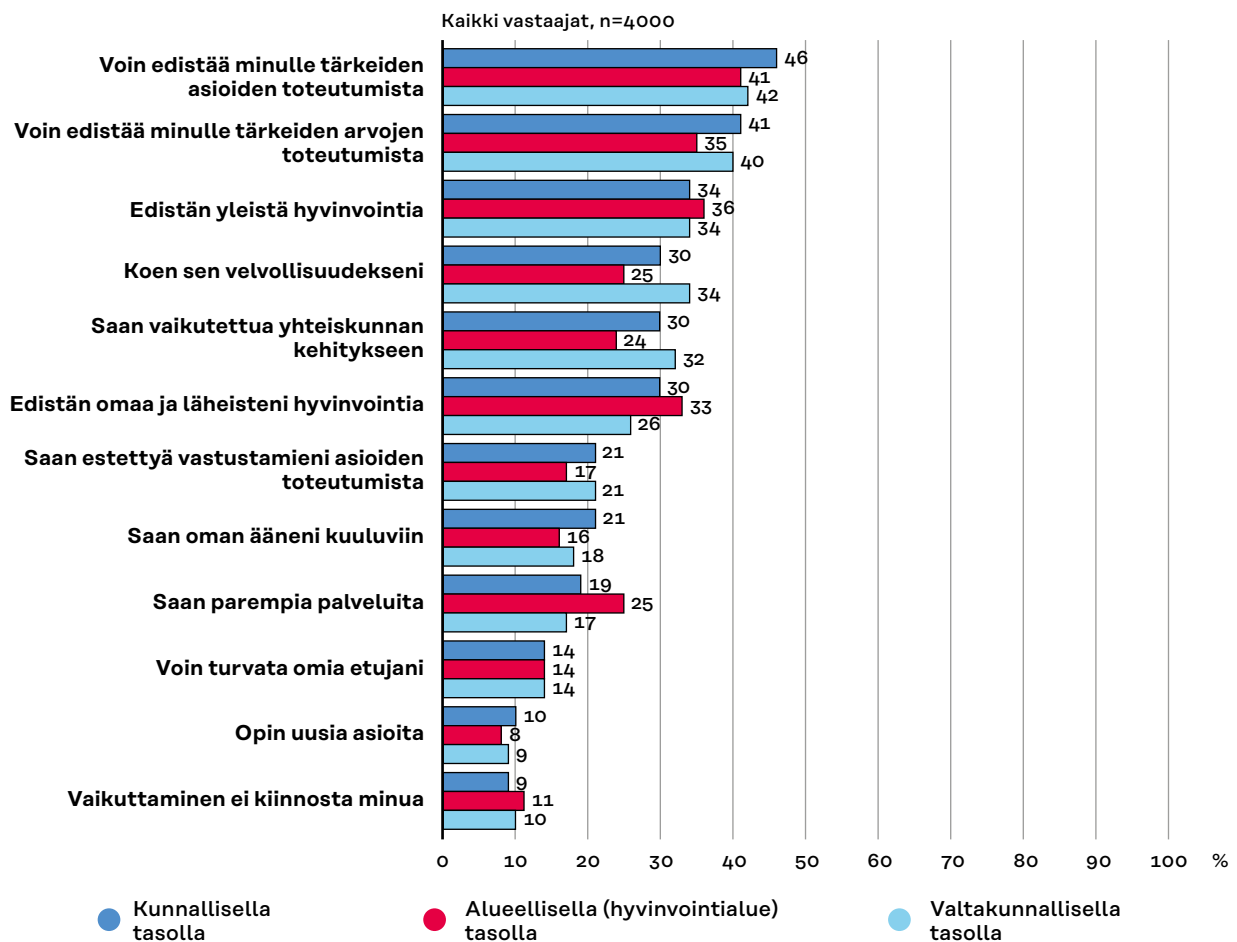

Kuvio 1. Kansalaisten oma arvio osallistumisaktiivisuudestaan

2.2 Joka viides kansalainen motivoituu vaikuttamiseen estääseen vastustamiensa asioiden toteutumista

Kansalaisten motiivit yhteiskunnallisiin asioihin ja päätöksiin vaikuttamiseen ovat varsin moninaiset. Päälimmäisenä on kaikilla päätöksenteon tasoilla itselle tärkeiden arvojen ja asioiden edistäminen. Hyvinvointialueen vaikuttamisyritykset liittyvät kansalaisille hieman enemmän tavoitteeseen saada parempia palveluita kuntatasoon ja valtakunnalliseen tasoon verrattuna. Velvollisuudentuntoisuus vaikuttamismotiivina on

sen sijaan alueella muita heikompi, mikä on ymmärrettävää, koska kyseessä on varsin uusi vaikuttamisen taso kansalaisille. Mielenkiintoista on, että jokaisella tasolla myös päätöksenteon estäminen on joka viidennelle vastaajalle yksi tärkeimmistä motiiveista koittaa vaikuttaa asioihin. Asioiden estäminen on yksi klassisimpia vallankäytön muotoja (Dahl 1957), ja se on alla olevassa kysymyksessä tietyllä tavalla itselle tärkeiden arvojen ja asioiden vastinpari. Tärkeää ei ole vain oman arvomaailman toteutuminen, vaan myös vastakkaisen arvomaailman toteutumisen estäminen.

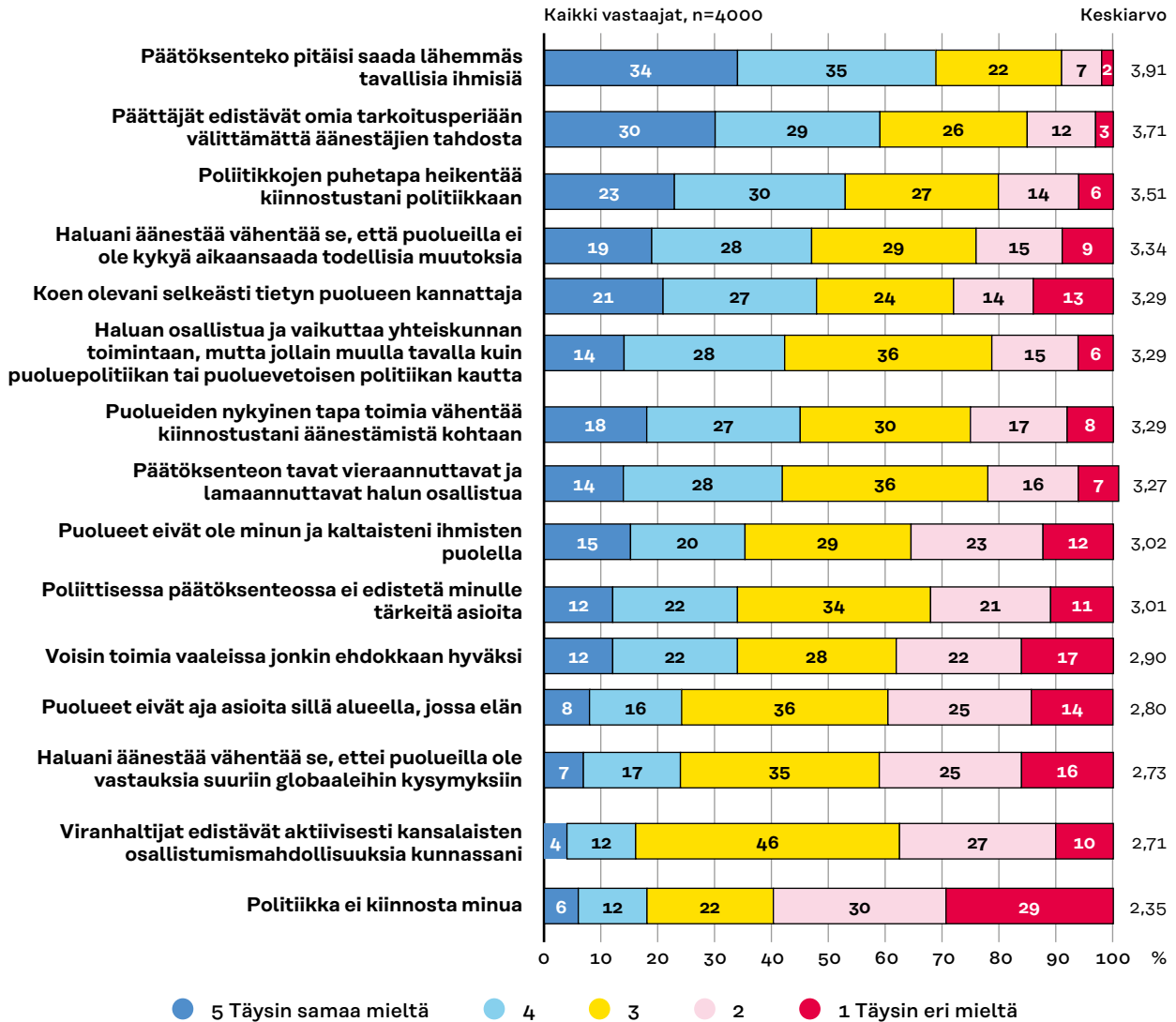
Kuvio 2. Kansalaisten motiivit päätöksentekoon vaikuttamiseen

2.3 Päätäjillä on yhä paljon petraamista – etäisyys, puhetapa ja toimintatavat nyppivät kansalaisia

Demokratian ja päätöksenteon ikuisuusongelmana on päätöksentekijöiden ja tavallisten kansalaisten välinen suhde. Kansalaiset ovat johdonmukaisesti läpi 1990- ja 2000-luvun ilmaisseet tyytymättömyytensä siihen, etteivät poliitikot ymmärrä tarpeeksi hyvin tavallisten ihmisten ongelmia. Tässä kyselyssä kaksi kolmasosaa kansalaisista kokee, että päätöksenteko pitäisi saada lähemmäs

tavallista ihmistä. Yli puolet ajattelee päättäjien edistävän omia tarkoitusperiään välittämättä äänestäjien tahdosta ja poliitikkojen puhettavan heikentävän omaa kiinnostusta politiikkaan. Puolueiden ja ylipäätään päätöksenteon nykyisiä toimintatapoja kritisoi vajaa puolet.

Toisaalta puolueet saavat jonkin verran tunnustusta sekä lokaalisti että globaalisti. Vain joka neljäs ilmoittaa, että puolueiden neuvottomuus suurten globaalien kysymysten edessä vähentää omaa äänestysintoa ja vastaava osuus kokee, etteivät puolueet aja asioita heidän omalla asuinseudullaan.

Kuvio 3. Suhtautuminen politiikkaan

2.4 Noin 60 prosenttia suomalaisista ei ole pyydetty osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan

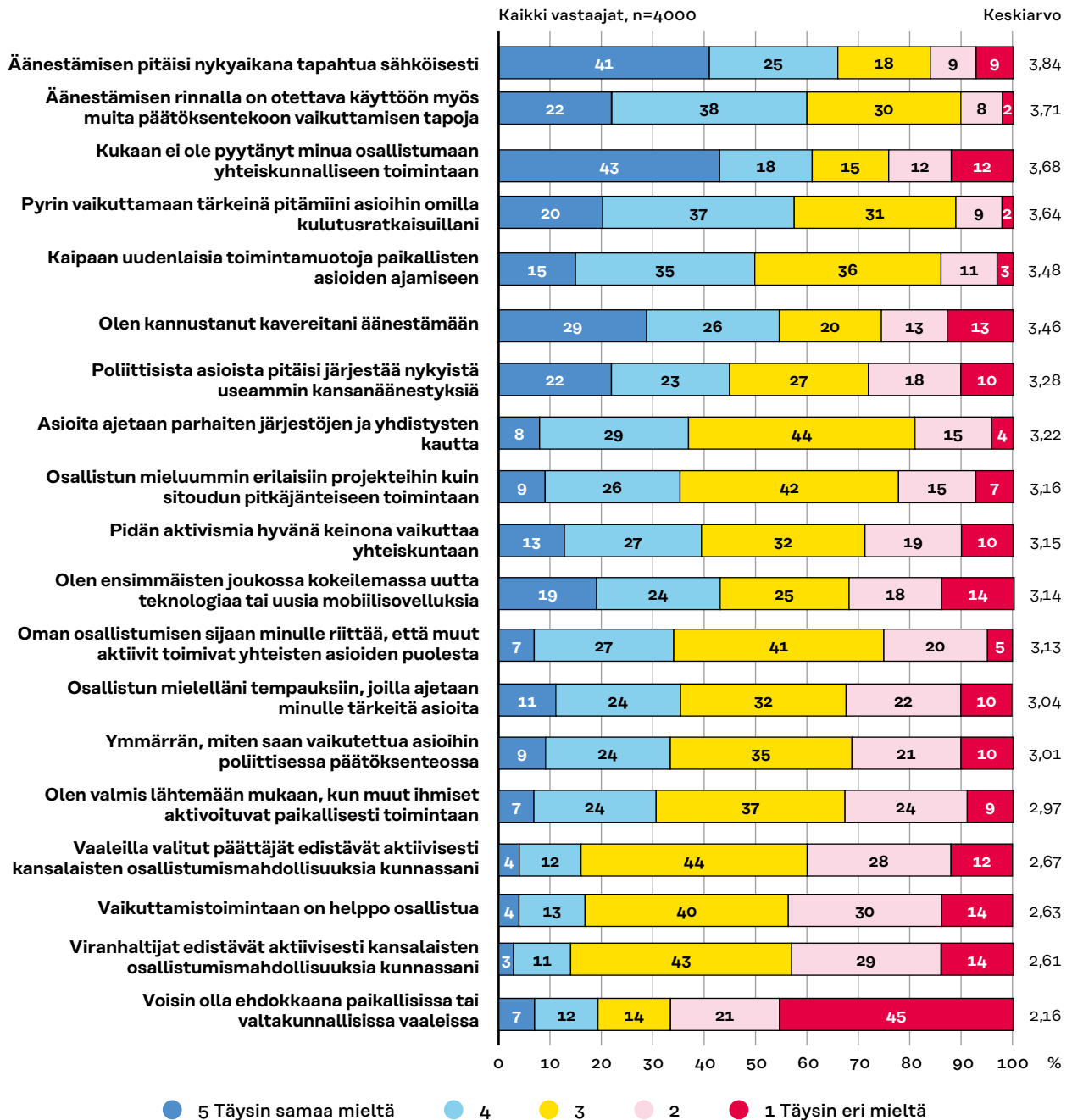
Yksi poliittisten ja muiden yhteiskunnallisten järjestöjen suurimmista haasteista on saada ihmiset mukaan niiden toimintaan tai osallistumaan edes jollakin tavalla yhteisten asioiden hoitamiseen. Kuvio 4 osoittaa, että 43 prosenttia on täysin samaa mieltä ja 18 prosenttia osittain samaa mieltä väittämästä ”kukaan ei ole pyytänyt minua osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan”. Voidaan siis arvioida, että noin 60 prosenttia ei ole liiemmästi pyydetty mukaan politiikkaan tai muuhun yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Noin kolmasosa (37 %) ajattelee, että asioita ajetaan ylipäättään parhaiten järjestöjen ja yhdistysten kautta, ja 19 prosenttia on vastakkaista mieltä. Peräti 44 prosenttia ei osaa ottaa asiaan kantaa, joten kansalaisilla on sisäisesti hyvin eriävä ja paljolti empivä kuva siitä, mitä kautta yhteiskunnallisia asioita pitäisi ajaa.

Tämä näkyy myös siinä, että 40 prosenttia kansalaisista pitää aktivismia hyvänä keinona vaikuttaa yhteiskuntaan ja 29 prosenttia ei. Lisäksi suurempi osuus kansalaisista osallistuu mieluummin erilaisiin projekteihin (35 %) kuin sitoutuu pitkäjänteiseen toimintaan (22 %). Myös kansanäänestysten lisäämisellä on enemmän kannattajia (45 %) kuin vastustajia (28 %).

Kaiken kaikkiaan kansalaisten keskuudessa on siis kysyntää suuremmille vaikuttamisen väylille. Samalla heissä elää vahva skeptisyys poliittisten päättäjien ja viranhaltijoiden osallistamistahtoa kohtaan. Vain 16 prosenttia kokee, että vaaleilla valitut päättäjät edistävät aktiivisesti kansalaisten osallistumismahdollisuuksia ja 14 prosenttia kokee viranhaltijoiden edistävän niitä.

Huolestuttavaa on, että vain joka kolmas kansalainen kokee ymmärtävänsä, miten asioihin voisi vaikuttaa poliittisessa päätöksenteossa, ja vain joka kuudes kokee vaikuttamistoimintaan osallistumisen helpoksi. Suomalaisille politiikka on ollut jo pitkään hankalampaa hahmottaa kuin muiden Pohjoismaiden kansalaille (ks. esim. Paloheimo 2005). Selityksiksi on tarjottu muun muassa sitä, että Suomessa on muita maita enemmän alamaismielisyyttä politiikan ja hallinnon edessä, eikä oman poliittisen aktiivisuuden merkitykseen jakseta uskoa.

Selitykseksi on tarjottu myös poliittisesti kirjavia ja nurinkurisia hallituskoalitioita. Suomessa on verrattain korkea koulutustaso, ja kansalaisten edellytyksien pitäisi olla korkealla tasolla politiikan ymmärtämiseen. Voidaan kysyä, onko osasyys politiikan vaikeaselkoisuuteen myös käytettävässä politiikan ja hallinnon kielessä. Peräti 53 prosenttia vastaajista ilmoitti (kuvio 3), että poliitikkojen puhetapa heikentää kiinnostusta politiikkaan. Ongelma on eittämättä tiedostettu päättäjien keskuudessa, mutta käytäntöön asti teot eivät ole kansalaisten mielestä kantaneet.

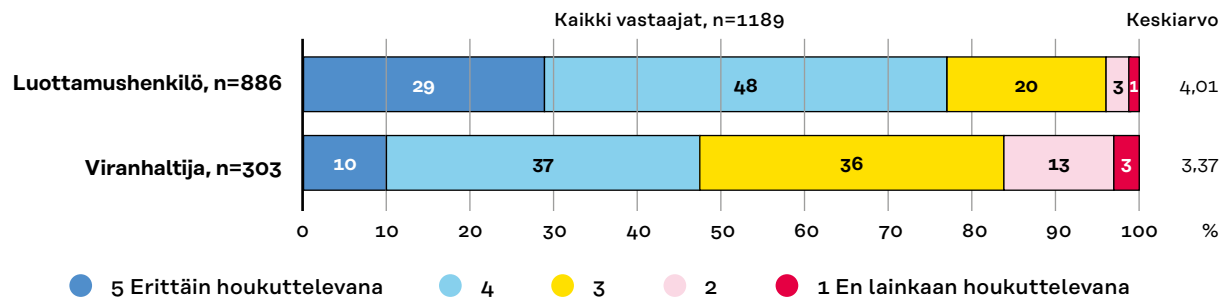

Kuvio 4. Suhtautuminen vaikuttamisen tapoihin

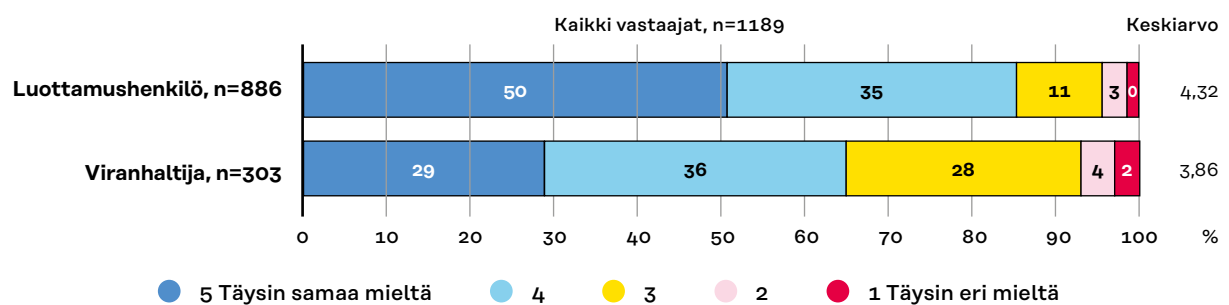
2.5 Poliittisten päättäjien periaatteellinen valmius vuorovaikutukseen ja avoimuuteen on suurta – viranhaltijoilla enemmän nihkeyttä

Poliittisista päättäjistä 77 prosenttia pitää päätöksentekoon liittyvää vuorovaikutusta kansalaisten kanssa houkuttelevana. Viranhaltijoiden osuus on vain 47 prosenttia. Päätöksenteon nykyistä avoimempi viestiminen sen kaikissa vaiheissa kansalaisille saa

kannatuksen 85 prosentilta luottamushenkilöistä ja 65 prosentilta viranhaltijoista. Sekä yleinen päätöksentekoon liittyvä vuorovaikutus että päätöksenteosta viestiminen on hyvin paljon viranhaltijoiden vastuulla ja niiden lisääminen lisäisi heidän työmääräänsä, joten on loogista, etteivät ne saa viranhaltijoiden keskuudessa varauksetonta kannatusta. Luottamushenkilöille on luontevampaa korostaa näitä piirteitä, koska heidän poliittisen toimintansa ydintä on olla tekemisissä kansalaisten kanssa ja miellyttää heitä politiikalla.

Kuvio 5. Kuinka houkuttelevana pidät päätöksentekoon liittyvää vuorovaikutusta kansalaisten kanssa?

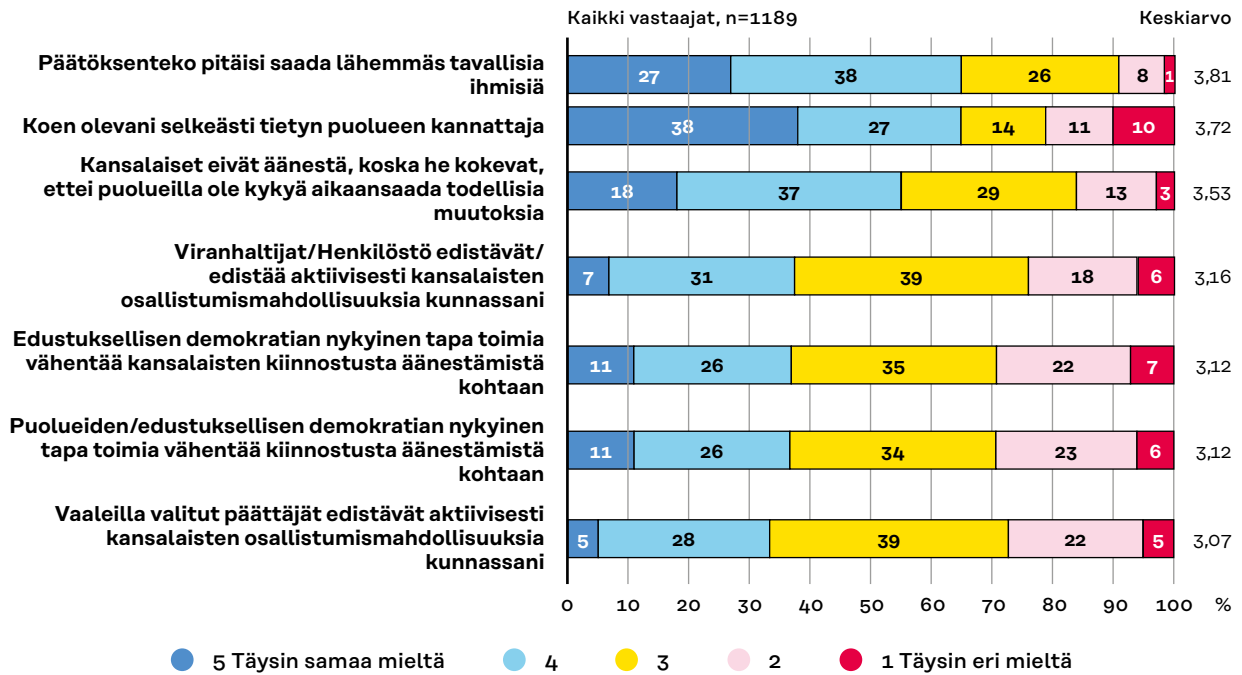

Kuvio 6. Päätöksenteon tulisi olla sen kaikissa vaiheissa kansalaisille nykyistä avoimemmin viestittyä

2.6 Luottamushenkilöt ja viranhaltijat eivät koe edistäväänsä riittävästi poliittista osallistumista

Päättäjistä 33 prosenttia kokee, että vaaleilla valitut päättäjät edistävät ja 38 prosenttia kokee, että viranhaltijat edistävät aktiivisesti kansalaisten osallistumismahdollisuuksia. Päättäjillä on siis kansalaisia myönteisempi käsitys siitä, miten he itse edistävät osallistumista. Silti he kokevat itsekin, että työsarkaa on paljon tällä osa-alueella. Yhdenmieli-

syyttä kansalaisilla (70 prosenttia samaa mieltä) ja päättäjillä (65 %) on siitä, että päätöksenteko pitäisi saada lähemmäs tavallista ihmistä. Lisäksi kolmasosa päättäjistä kokee, että edustuksellisen demokratian tapa toimia vähentää kansalaisten kiinnostusta äänestämistä kohtaan. Ongelmakohtat siis tunnustetaan päättäjien keskuudessa, ja myös itsekritiikkisyyttä esiintyy. Ani harva kiistää demokraattisen osallistumisen haasteet: ongelmakohdista on täysin eri mieltä selkeästi alle 10 prosenttia jokaisessa kuvion 7 väittämässä.

Kuvio 7. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?

3 Kansalaisten ja päättäjien välinen vertailu

3.1 Kansa ei luota päättäjiin

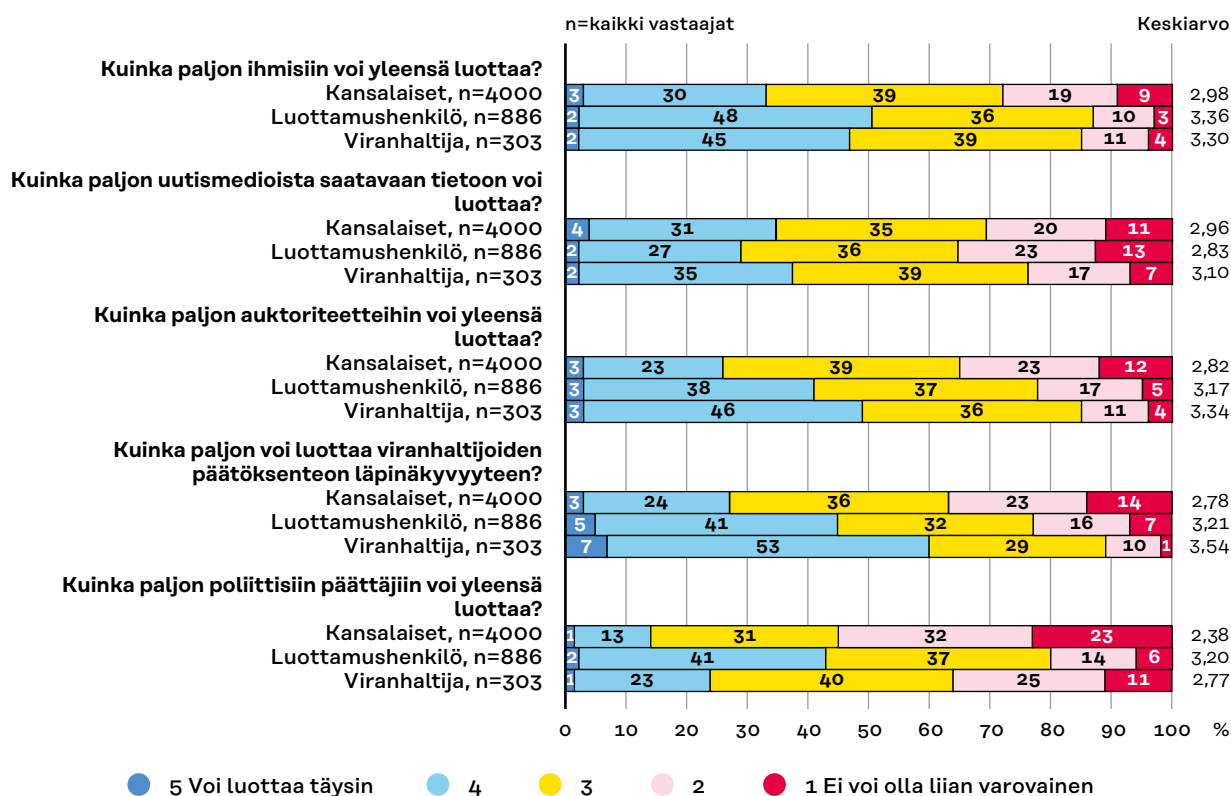
Viranhaltijoiksi ja luottamushenkilöiksi valikoituu tietty osa kansalaisista. Keskeisin sosiodemografinen ero on, että he ovat keskimääräistä kansalaista koulutetumpia. Työnsä tai luottamustoimensa puolesta heillä on myös muista kansalaisista poikkeava näkökulma demokratiaan ja yhteisten asioiden edistämiseen. Nämä erottavat tekijät heijastuvat moniin näkemyksiin osallistumisesta ja osallisuudesta. Hyvän lähtökohdan kansalaisten ja päättäjien väliselle vertailulle tarjoaa luottamuksen tarkastelu.

Politiikan tutkimuksessa erotellaan perinteisesti sosiaalinen luottamus ja poliittinen luottamus. Ensimmäinen kohdistuu ihmisiin (usein tuntemattomiin tai ihmisiin yleensä, ns. sokea luottamus) ja jälkimmäinen kohdistuu päätöksentekijöihin ja organisaatioihin (ks. esim. Norris 1999; Putnam 2000.) Luottamusta mitattiin tässä tutkimuksessa asteikolla 1–5, jossa 5 indikoi, että kyseiseen tahoon voi luottaa täysin ja 1, ettei

voi olla liian varovainen. Luottamuksen merkiksi tulkittiin arvot 4 ja 5.

Kansalaisista 33 prosenttia kokee, että ihmisiin voi yleensä luottaa täysin tai lähes täysin. Luottamushenkilöiden keskuudessa osuus on 50 ja viranhaltijoiden keskuudessa 47 prosenttia. Vastaavasti kansalaisista yleisesti auktoriteetteihin luottaa 26, luottamushenkilöistä 41 ja viranhaltijoista 49 prosenttia.

Luottamushenkilöt luottavat poliittisiin päättäjiin – eli omaan ryhmäänsä – vertailuryhmiä enemmän ja viranhaltijat luottavat viranhaltijoiden päätöksenteon läpinäkyvyyteen muita enemmän. Uutismedioista saatava tieto on mielenkiintoinen poikkeus edellä mainittuihin, sillä kansalaisten luottamus siihen on hieman suurempaa kuin luottamushenkilöillä, eikä myöskään viranhaltijoiden luottamustaso ole merkittävästi kansalaisia korkeampi. Lisäksi kansalaisilta kysyttiin, kuinka paljon he luottavat some-päivityksiin. Hyvän ystävän some-päivitykseen luotetaan suurin piirtein yhtä paljon kuin viranhaltijoiden päätöksenteon läpinäkyvyyteen.

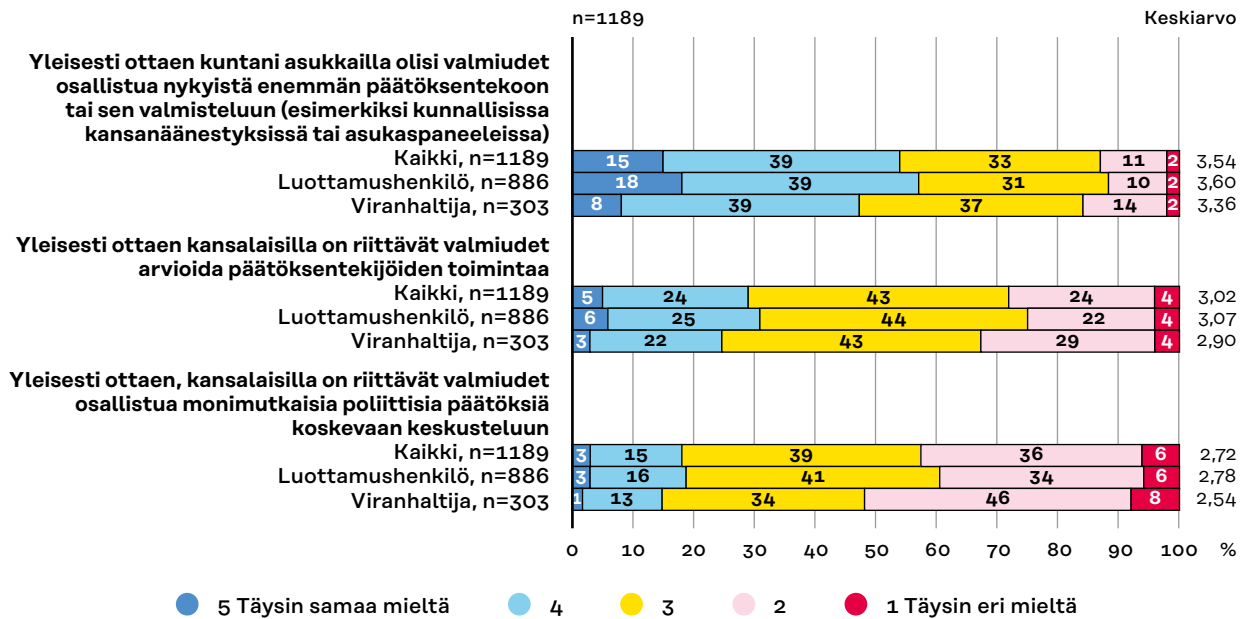
Kuvio 8. Luottamuksen kokemus

3.2 ...mutta myöskään päättäjät eivät luota kansaan

Edustuksellisessa demokratiassa päähuomio kiinnittyy tavallisesti siihen, kuinka paljon kansa luottaa päättäjiin ja instituutioihin ja niiden kykyihin tuottaa yleistä hyvää. Osallistumisen lisäämisessä oleellista on kuitenkin myös se, kuinka paljon päättäjät luottavat kansalaisten kykyyn käydä poliittista keskustelua ja tehdä valintoja yhteiskunnallisissa asioissa. Kuvion 9 lukemat ovat karut. Luottamushenkilöistä vain 19 ja viranhaltijoista 14 prosenttia on samaa mieltä väittämästä ”yleisesti ottaen kansalaisilla on riittävät valmiudet osallistua monimutkaisia päätöksiä koskevaan keskusteluun”. Varsinkin kuntatasolla käydään jo paljon tällaisia keskusteluita, ja lähes 90 prosenttia päättävävastaajista toimii kuntatasolla. Tämänkaltaiset

keskustelut ovat myös deliberatiivisen eli punnintaan perustuvan tasapuolisen ja jäsennellyn demokratian ydintä. Kansainvälisesti siihen on ladattu paljon odotuksia demokratian uudistajana, ja eurooppalaisessa keskustelussa puhutaan jopa deliberaatioaallostasta.

Yksi mahdollinen tulkinta tulokselle on se, että päättäjät ajattelevat, ettei tavallisilla kansalaisilla yksinkertaisesti ole tiedollisia edellytyksiä yhteiskunnallisten asioiden käsittelyyn. Tämä hypoteesi korostaa päättäjien, eliitin, ylemmyyttä kansaan verrattuna. Toinen tulkinta on, että päättäjät näkevät läheltä joka päivä, miten monimutkaisia asiat ovat, ja heidän arvionsa perustuu siihen, ettei kansalaisilla voikaan olla riittäviä valmiuksia, koska valtaosalla heistä ei ole ammattia, koulutusta, kokemusta tai luottamustoimia, joka antaisi edellytyksiä vaikeiden teemojen käsittelyyn.

Kuvio 9. Päätäjien ja viranhaltijoiden suhtautuminen kansalaisten valmiuksiin

Lisäksi luottamushenkilöistä vain kolmasosa (31 %) ja viranhaltijoista vain neljäsosa (25 %) ajattelee, että kansalaisilla on yleisesti ottaen riittävät valmiudet arvioida päätöksentekijöiden toimintaa. Varsinkin vaaleissa kansalaisten kyky arvioida vaaleilla valittuja päättäjiä on aivan oleellinen tekijä, ja tästä näkökulmasta on huolestuttavaa, etteivät poliitikot luota äänestäjiinsä. Osin voi olla kyse siitä, että päättäjät kokevat, että heidän tekemästä työstään jää paljon katveeseen, ja että päätöksenteko on aidosti täynnä monimutkaisia vaikutussuhteita, jolloin kansalaisilla ei voikaan olla edellytyksiä päästä täysin perille kaikista asioista arvioidakseen päättäjiä.

Joka tapauksessa tulokset eivät anna kovin hyvää kuvaa siitä, että päättäjät avaisivat päätöksentekoareenoita luottavaisin mielin nykyistä laajemmalle kansalaisosallistumiselle. Lisäksi viranhaltijoiden arviot kansalaisten kyvyistä ovat päättäjiäkin synkempiä.

Optimismi kansalaisten kyvykkyydestä kuitenkin nousee kysyttäessä, onko päättäjien oman kotikunnan asukkailla valmiudet osallistua nykyistä enemmän päätöksentekoon tai sen valmisteluun esimerkiksi asukaspaneelien tai kunnallisten kansanäänestysten kautta. Tähän uskoo 57 prosenttia luottamushenkilöistä ja 47 prosenttia viranhaltijoista.

Koska prosenttiosuudet ovat edellä mainittuja jakaumia paljon korkeampia, herää kysymys, liittyykö ero siihen, että viimeisessä kysymyksessä oli kyse oman kotikunnan asukkaista. Kynnys arvostella oman kunnan asukkaiden valmiuksia osallistua lienee korkeampi verrattuna kansalaisten valmiuksien kritisointiin yleisesti. Osin kyse voi olla myös siitä, että kysymyksessä oli mukana kunnalliset kansanäänestykset, joiden kohdalla ehkä hyväksytään herkemmin, että erityisiä valmiuksia ei voida edellyttää vaikkapa keskustelutilaisuuksiin verrattuna.

3.3 Päättäjät otaksuvat kansalaisten osallistuvan päätöksentekoon enemmän, jos edellytyksiä parannettaisiin – kansalaisten innokkuus ei ole vastaavalla tasolla

Päättäjiltä kysyttiin heidän arvioitaan siitä, missä tapauksissa kansalaiset osallistuisivat päätöksentekoon nykyistä useammin. Vastaavasti kansalaisilta kysyttiin, missä tapauksissa he itse voisivat osallistua nykyistä useammin.

Päähavainto on, että päättäjät kuvittelevat kansalaisten osallistuvan useammin kuin mitä he aikoisivat osallistua, jos osallistumisen edellytyksiä parannettaisiin. Suurin ero kansalaisten ja luottamushenkilöiden välillä on siinä, että luottamushenkilöistä peräti 69 prosenttia uskoo, että kansalaiset osallistuisivat nykyistä useammin päätöksentekoon, jos he tietäisivät, mitkä asiat ovat tulossa päätettäviksi. Kansalaisista 51 prosenttia uskoi osallistuvansa nykyistä enemmän tässä skenaariossa. Vastaavan suuruinen ero tulee kysymyksissä siitä, jos kansalaiset voisivat vaikuttaa asioihin jo valmisteluvaiheessa ja jos he saisivat enemmän tietoa osallistumisen vaikutuksista.

Ainoa kysymys, jossa viranhaltijat ovat selkeästi luottamushenkilöitä toiveikkaampia kansalaisten osallistamisen kasvattamisen suhteen, liittyy siihen, osallistuvaisivatko kansalaiset enemmän, jos se olisi mahdollista mobiililaitteella. Näin uskoo jopa 70 prosenttia viranhaltijoista, mutta kansalaisista 54 prosenttia voisi kuvitella tempautuvansa mukaan mobiililaitteen vuoksi.

Yhdenmukaisimmat arviot kansalaiset ja päättäjät antavat osallistumisen aikavievyden merkityksestä. Päättäjistä noin 40 prosenttia uskoo kansalaisten osallistuvan päätöksentekoon useammin, jos se veisi vähemmän aikaa. Kansalaisista 34 prosenttia voisi kuvitella mobilisoituvansa ajansäästöperustein.

3.4 Kansalaiset haluavat osallistua netissä, mutta päättäjät haluavat kansalaiset paikan päälle

Päättäjien ja kansalaisten välillä on varsin suuria eroja sen suhteen, mitä yhteiskunnallisen osallistumisen tapoja päättäjät haluavat edistää ja millä tavoin kansalaiset voisivat itse harkita osallistuvansa päätöksentekoon (kuviot 11 ja 12).

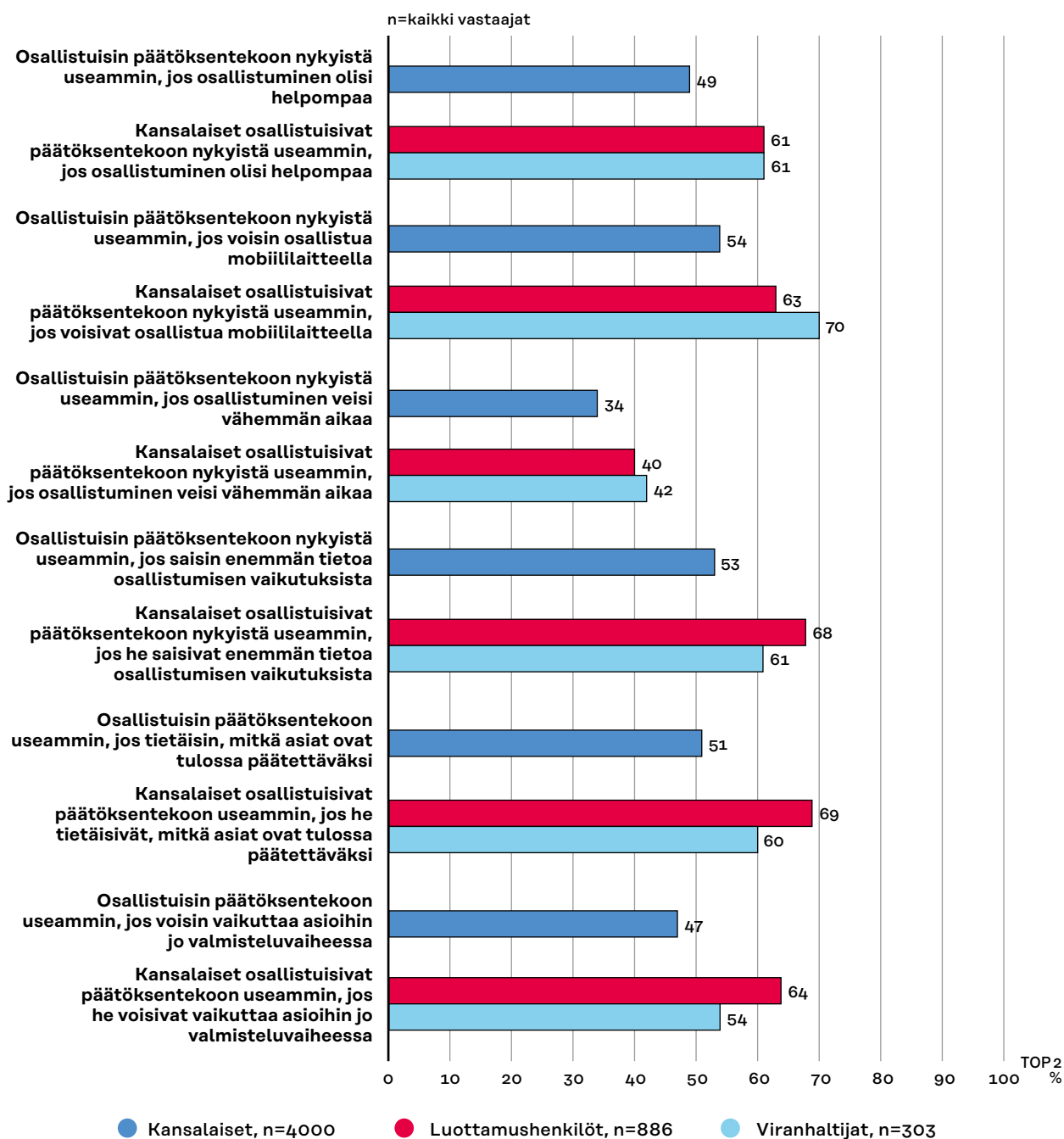
Vain 14 prosenttia päättäjistä haluaisi edistää päättäjän ominaisuudessa kansalaisten osallistumista nettiadressien allekirjoittamiseen, mutta 68 prosenttia kansalaisista voisi harkita osallistuvansa päätöksentekoon juuri näin.

Vain 19 prosenttia päättäjistä haluaisi edistää päättäjän ominaisuudessa kansalaisten osallistumista nettikeskusteluihin, mutta 42 prosenttia kansalaisista voisi harkita osallistuvansa päätöksentekoon tällä tavalla.

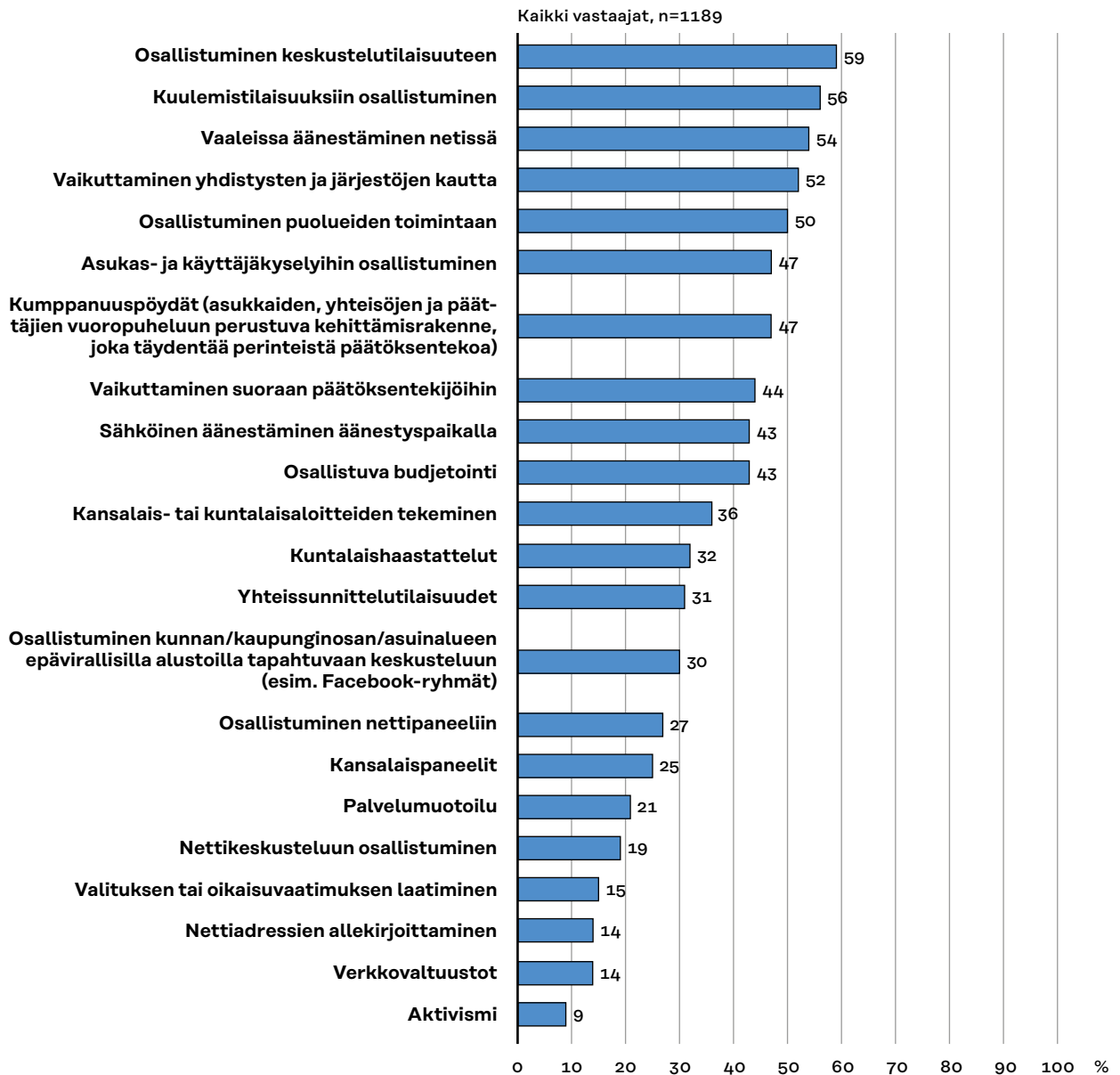
Nettiäänestämisen osalta vastaavat lukemat ovat 54 ja 82 prosenttia ja nettipaneelien osalta 27 ja 51 prosenttia.

Sen sijaan päättäjät edistäisivät auliisti osallistuvaa budjetointia (43 %), johon olisi valmis joka viides suomalainen (20 %), kumppanuuspöytiä (47 % vs. 26 %) sekä toimintaa puolueiden (50 %) ja muiden järjestöjen sekä yhdistysten (52 %) kautta. Kansalaisista 37 prosenttia voisi harkita osallistuvansa järjestöjen ja yhdistysten ja 22 prosenttia puolueiden toimintaan.

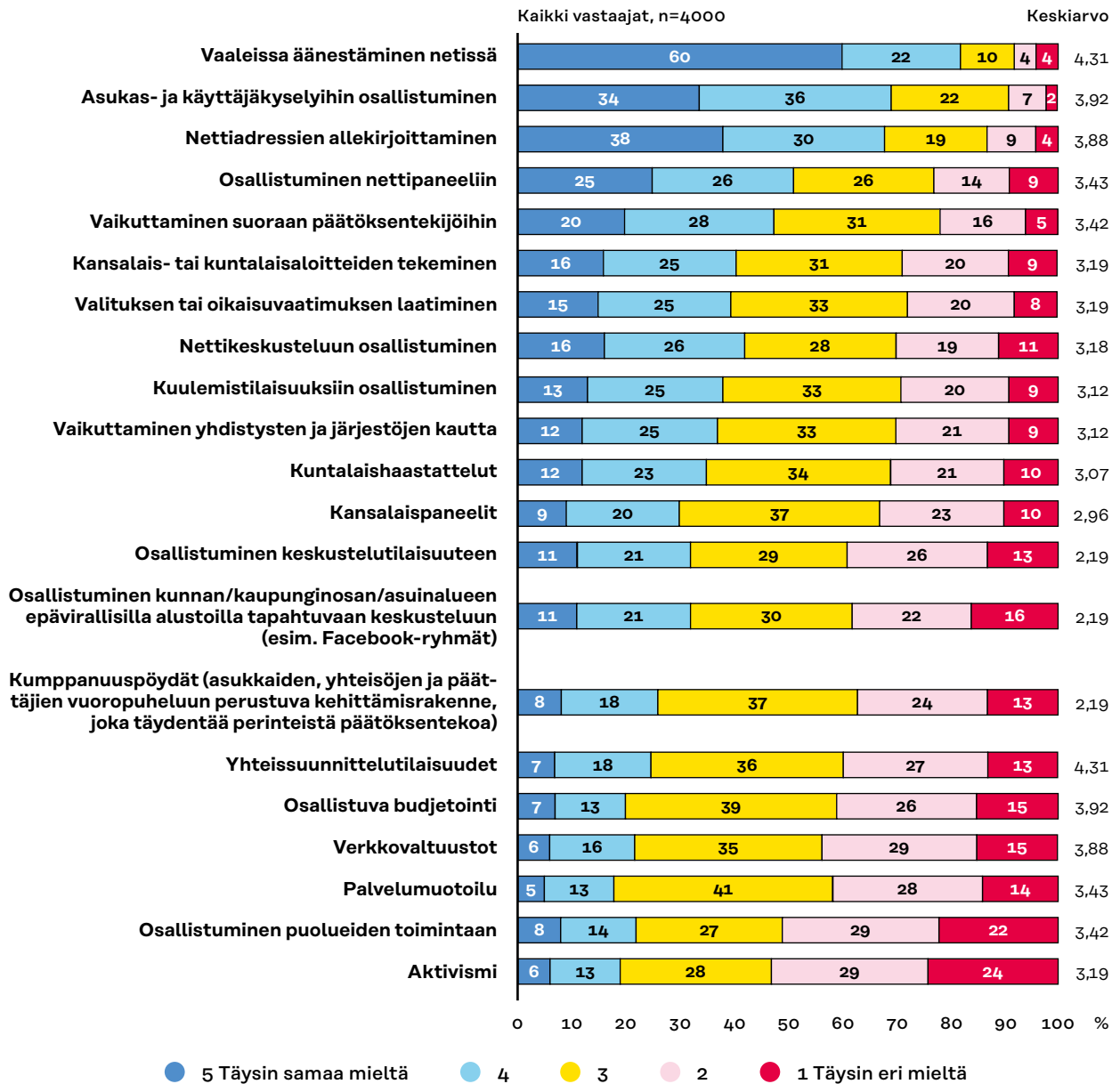
Päättäjät siis haluaisivat ihmiset laittamaan itsensä likoon kasvotusten, kun taas kansalaiset haluaisivat pysytellä enemmän anonyymeinä. Tulos liittyy osin kansalaisten suosimien tapojen helppouteen ja osin siihen, että kansalaiset ovat epävarmoja omasta tietämyksestään eivätkä halua pitää julkisia puheenvuoroja.

Kuvio 10. Arviot osallistumisen kehityksestä

Kuvio 11. Mitä seuraavista muodoista kansalaisten osallistumisessa haluaisit edistää päättäjänä? (Päättäjät)

Kuvio 12. Miten voisit harkita osallistuvasi itseäsi tai lähiyhteisöäsi koskevaan päätöksentekoon? (Kansalaiset)

3.5 Päättäjät ja kansalaiset haluavat vaikuttaa pitkälti samoihin asioihin yhteiskunnassa

Asiat, joihin päättäjät ja kansalaiset haluavat yhteiskunnassa vaikuttaa, ovat pitkälti samoja. Molemmille ryhmille prioriteettisintan kärkipäässä ovat julkisten terveyspalveluiden turvaaminen, vanhusten olojen sekä lasten ja lapsiperheiden aseman parantami-

nen. Listalla sijoittumisen mukaan tarkasteltuna eläkeläisten olojen parantaminen on teema, jonka tärkeydestä on eri näkemyksiä: se yltää päättäjien keskuudessa vasta sijalle 13, kun kansalaisilla se on sijalla 4. Rikosten ehkäisy on päättäjien listalla sijalla 13, kun kansalaisilla se on sijalla 7. Tulokset ovat sikäli luontevia, että peruseläkkeiden tasoa ja rikollisuuden kitkemistä on vaikea kokea kansalaistasolla riittäväksi, kun taas päättäjät todennäköisesti kokevat, että asioiden eteen on jo tehty paljon.

Kuvio 13. Mihin asioihin haluaisit itse vaikuttaa? (Päättäjät)

Kuvio 14. Mihin asioihin haluaisit itse vaikuttaa? (Päätäjät)

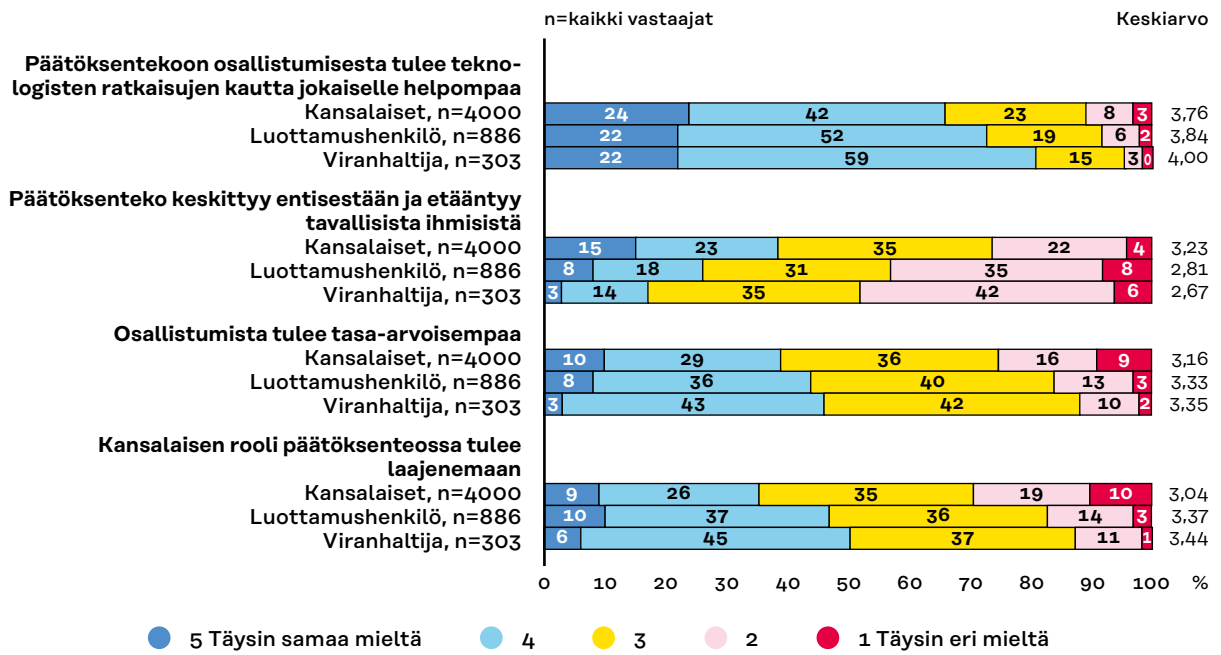
3.6 Osallistumisen teknologiseen helpottumiseen uskotaan laajalti, mutta ei sen tasa-arvoistumiseen

Päätäjille ja kansalaisille esitettiin neljä eri skenaariota päätöksenteon ja osallistumisen tulevaisuudesta. Kansalaisten näkemykset ovat hieman luottamushenkilöitä ja viranhaltijoita pessimistisempiä. Kansalaisista runsas kolmasosa (38 %) uskoo päätöksenteon keskittyvän entisestään ja etäännyvän tavallisista ihmisistä. Luottamushenkilöistä tähän uskoo 26 ja viranhaltijoista 17 prosenttia. Vain neljäsosa kansalaisista uskoo, että päätöksenteko *ei* keskity tulevaisuudessa.

Kansalaisista 35 prosenttia uskoo kansalaisten roolin päätöksenteossa laajenevan,

kun taas poliitikoista tähän uskoo 47 ja viranhaltijoista 51 prosenttia. Tiivistettynä kansalaiset eivät usko erityisen vahvasti, että heidän oma vaikutusvaltansa kasvaisi, ja heidän keskuudessaan on yleisempää uskoa eliitin saavan entistä enemmän vaikutusvaltaa kuin uskoa kansanvaltaistumiseen.

Viranhaltijoiden edellä mainittu usko mobiililaitteiden muutospotentialiin kansalaisten osallistumisessa näkyy myös siinä, että peräti 81 prosenttia heistä uskoo päätöksentekoon osallistumisesta tulevan teknologisten ratkaisujen kautta jokaiselle helpompaa. Kansalaisistakin tähän uskoo 66 ja luottamushenkilöistä 74 prosenttia. Ylipäätään tasa-arvoisempaan osallistumisen tulevaisuuteen uskotaan hyvin tasaisesti. Kansalaiset vain uskovat siihen hieman päättäjiä vähemmän.

Kuvio 15. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?

4 Kuuden segmentin teoria

Tutkimusaineistosta klusteroimalla muodostettu segmenttimalli kuvaa osallisuuteen ja demokraattisiin prosesseihin osallistumisen ja niihin vaikuttavien tekijöiden esiintymistä väestöllisesti erottuvissa ryhmissä. Kuudessa segmentissä vaihteleva osallisuus ja resurssit heijastuvat osallistumisen määrään ja tapaan.

16 %

"Puolueisiin kiinnittymättömät osallistujat"

Aktiivisia osallistujia. Osallistuvat päätöksentekoon, jos aihe on itselle tärkeää ja siihen tarjoutuu mahdollisuus.

22 %

"Epävarmat osallistujat"

Heikkoja osallistujia, kolmannes ei osallistu tällä hetkellä valtakunnalliseen, ja kaksi viidestä ei osallistu kunnalliseen päätöksentekoon. Useampi osallistuisi, jos keinot olisivat helpompia.

15 %

"Päätöksenteosta syrjäytyneet"

Heikoimpia päätöksentekoon osallistujia. Puolet ei osallistu juuri koskaan, ja reilu kymmenes sanoo, ettei mikään saa heitä osallistumaan.

16 %

"Arvosidonnaiset aktiivit"

Hyvin aktiivisia osallistujia, jotka tarttuvat mahdollisuuksiin vaikuttaa. Osallistumiseen motivoi omien arvojen edistäminen.

16 %

"Tyytymättömät vaikutushaluiset"

Aktiivisia osallistujia. Jos tarjolla olisi helpoksi koettuja osallistumisen tapoja, osallistuttaisiin entistä enemmän.

15 %

"Luottavaiset vaikuttajat"

Aktiivisia osallistujia erityisesti kunnallisessa päätöksenteossa. Koettu velvollisuus ja itselle tärkeät asiat motivoivat.

Puolueisiin kiinnittymättömät osallistujat

16 %, 700 000 äänestysikäistä

Aktivoi näin: tarjoa digi-ratkaisuja, osallista asukasta käyttäjäkyselyihin, kumppanuuspöytiin, kansalais-paneelisiin ja verkkovaltuustoihin

Päättäjistä 19 %

- Puolueisiin kiinnittymättömät osallistujat ovat aktiivisia vaikuttajia. He osallistuvat päätöksentekoon, jos aihe on itselle tärkeä ja vaikuttamiseen tarjoutuu mahdollisuus.
- Tärkeimmät motiivit vaikuttaa ovat tärkeiden asioiden ja arvojen edistäminen, itselle ja läheisille koituvat hyödyt ja yleinen hyvinvointi.
- Osallisuuden kehittämiseen suhtaudutaan hyvin optimistisesti, erityisesti teknologisten ratkaisujen tullessa käyttöön.
- Omaa poliittista tietämystä pidetään hieman keskimääräistä alhaisempana. Aktiivisuus somessa näkyy keskusteluihin osallistumisessa epävirallisilla alustoilla ja vaikuttajien seuraamisessa, postausten jakamisessakin. Luottamus on korkealla. Tempauksiin osallistuminen innostaa, nettiadressien allekirjoittaminen, samoin aktivismi. Jos mobiililaitteella voisi osallistua tai osallistumista muuten helpotettaisiin, se näkyisi päätöksentekoon osallistumisessa.
- Enemmän universalistisia kuin konservatiivisia näkemyksiä. Sosiaalisen elämän ja verkostojen merkitys korostunutta, samoin itseriittoisuus.
- Lievästi keskimääräistä osallistuvampi osallistaviin menettelyihin. Eniten kokemusta nuorisovaltuustoista.
- Lievästi enemmän yhteyksiä päättäjiin asioiden edistämiseksi.
- Korostunut halu vaikuttaa lasten ja lapsiperheiden, nuorten, opiskelijoiden ja köyhien olojen parantamiseen (konkreettisia) ja alikorostunut kiinnostus lähiluonnon, julkisten terveystalvelujen, sosiaalisen eriarvoisuuden ja tuloerojen, vähentämiseen.
- Monet puolueet houkuttelevat yhtä paljon tai vähän. SDP, kokoomus, perussuomalaiset houkuttelevimpia, toisaalta perussuomalaiset myös vastustetuin.
- Mediankäyttö keskimääräistä aktiivisempaa, erityisesti digi- ja somekanavien, joista korostuneimmat TikTok ja Instagram. Uutismedian tietoja pidetään luotettavahkoina, hyvän ystävän somepäivityksiin suhtaudutaan luottavaisemmin.
- Korostuvimmat identiteettisanat: kansalainen, kaupunkilainen, eurooppalainen, kuntalainen, duunari, uudistusmielinen.
- Milleniaali-ikäluokat ja lapsitaloudet, ammatillinen koulutus, yrittäjät ja opiskelijat korostuvat, naiset korostuvat lievästi.

Päätöksenteosta syrjäytyneet

15 %, 650 000 äänestysikäistä

Aktivoi näin: Madalla kynnystä digikanavissa kommentointiin, aloitteiden lähettämiseen ja valitusten tekemiseen

Päätäjistä 3 %

Ihan sama.

- Heikoimpia päätöksentekoon osallistujia. Puolet ei osallistu juuri koskaan, reilu kymmenes sanoo, ettei mikään saa heitä osallistumaan.
- Vaikuttamisen motiivit ovat selvästi keskimääräistä vähäisempiä, alle viidesosa mainitsee mitään syytä.
- Kansalaisten roolin päätöksenteossa ei uskota tulevaisuudessakaan laajenevan. Poliitikot edistävät tarkoituksensa välittämättä äänestäjien tahdosta ja vaikuttamistoimintaan osallistuminen on vaikeaa. Teknologia kyllä tarjoaa ratkaisuja, joilla osallistumisesta tulisi kaikille helpompaa.
- Poliitikko ei kiinnosta ja tietämys siitä koetaan heikoksi. Valmiudet ja halu osallistua ovat hyvin heikot, eikä päätöksentekoon koeta kyettävän vaikuttaa. Asiat, joita ajetaan, eivät koske itseä. Poliittisen toiminnan vaihtoehtona toisaalta aktivismikaan ei kiinnosta. Luottamus on keskimääräiseen verrattuna heikentynyt selvästi.
- Teollisuuden kilpailukyky on ilmastonmuutoksen hillitsemistä tärkeämpää, avoin suhtautuminen toisten maiden kansalaisiin herättää varauksia. Perinteistä kiinni pitäminen olisi tärkeää. Sosiaaliset verkostot heikkoja.
- Osallistunut osallistaviin menettelyihin selvästi keskimääräistä vähemmän.
- Keskimääräistä vähemmän yhteyksiä päättäjiin asioiden edistämiseksi.
- Korostunut halu vaikuttaa eläkeläisten ja vanhusten oloihin, alikorostunut kiinnostus yhteiskunnan kehittämiseen, ilmastonmuutoksen vastaiseen kamppailuun, kuluttamisen vähentämiseen, sananvapauden turvaamiseen.
- Kaikkien puolueiden houkuttelevuus selvästi keskimääräistä alempi. SDP, perussuomalaiset vahvimmat.
- Median käyttö keskimääräistä vähäisempää. TV-uutiset ja iltapäivälehdet seuratuimpia. Uutismedian tietoihin suhtaudutaan varauksellisesti.
- Korostuvimmat identiteettisanat: tavallinen ihminen, sivusta seurailija, suomalainen, politiikkaan kyllästynyt, maalainen, perinteinen.
- Ammatillinen koulutus korostuu, naiset, työttömät, eläkeläiset korostuvat lievästi.

Epävarmat osallistujat

22 %, 950 000 äänestysikäistä

Aktivoi näin: Rohkaise mukaan asukaskyselyihin, netti-paneelisiin, madalla kynnyksellä aloitteiden ja yhteydenottojen tekemiseen.

Päätäjistä 5 %

- Heikkoja päätöksentekoon osallistujia, kolmannes ei osallistu valtakunnalliseen ja 41 % kunnalliseen päätöksentekoon. Lähinnä osallistutaan, jos aihe on tärkeä. Osallistumista lisäisi se, että osallistuminen olisi tehty helpommaksi mielekkäällä tavalla.
- Itselle tärkeiden asioiden sekä arvojen, läheisten ja oman hyvinvoinnin edistäminen motivoi vaikuttamaan asioihin eri tasoilla. Omien etujen turvaaminen korostuu, hyvinvointialueella paremmat palvelut itselle.
- Usko siihen, että osallistumisesta tulee tasa-arvoisempaa ja kansalaisten rooli tulee kasvamaan on epävarmaa, vaikka teknologisten ratkaisuihin luotetaan.
- Kukaan ei ole pyytänyt osallistumaan, mutta politiikan asiat ja osallistuminen kyllä kiinnostaisivat, etenkin jos voisi osallistua helposti mobiililaitteella ja päätöksenteon prosessit olisi tuotu sopivasti ja helposti ulottuville. Poliitiikan uutisointia seurataan, mutta sitä ei julkisesti kommentoida, eikä se viritä omaan toimintaan. Poliitikkojen, puolueiden ja poliittisen järjestelmän toiminta on luotaantähtävää. Päätöksenteko pitäisi saada lähemmäs tavallisia ihmisiä, etenkin digitaalisin keinoin.
- Universalistiset näkemykset korostuvat, kuten maahanmuuttomyönteisyys, mutta perinteistä kiinnipitäminenkin on tärkeää. Oma itseä ei korosteta.
- Osallistunut osallistaviin menettelyihin selvästi keskimääräistä vähemmän.
- Keskimääräistä vähemmän yhteyksiä päättäjiin asioiden edistämiseksi.
- Lievästi korostunut halu vaikuttaa lähiluonnon turvaamiseen, julkisten terveyspalvelujen turvaamiseen, kamppailuun ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi, lievästi alikorostunut sananvapauden turvaamiseen, yhteiskunnan kehittämiseen ja maahanmuuton vastustamiseen
- Vihreiden ja SDP:n houkuttelevuus eniten korostunut.
- Iltapäivälehdet korostuvat lievästi, TV-uutiset seurattumpi kuin some. Uutismedian tietoja pidetään luotettavahkoina.
- Korostuvimmat identiteettisanat: tavallinen ihminen, sivusta seurailija, oman osaamisensa epäilijä, kaupunkilainen, suomalainen, voimaton vaikuttamaan.
- Nuoremmat keski-ikäiset, naiset, työttömät korostuvat.

Arvosidon- naiset aktiivit

**16 %, 700 000
äänestysikäistä**

Aktivoi näin: Tiedota kaikista osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksista ja kanavista. Kutsu aktivistit dialogiin.

Päätäjistä 32 %

- Hyvin aktiivisia osallistujia. Jos tarjolla olisi mielekkääksi koettuja osallistumisen tapoja, osallistuttaisiin vieläkin aktiivisemmin, erityisesti hyvinvointialueilla.
- Itselle tärkeiden arvojen, asioiden, yleisen hyvinvoinnin ja yhteiskunnan kehittymiseen vaikuttaminen voimakkaasti korostunut, samoin vastustettujen asioiden estäminen. Arvot asioita tärkeämpiä. Myös koettu velvollisuus motivoi keskimääräistä enemmän.
- Päätöksenteon nähdään kehittyvän tasa-arvoisemmaksi ja kansalaisten roolin siinä laajenevan, vaikka viranhaltijoiden ja päättäjien ei koetakaan vielä aktiivisesti edistävän kansalaisten osallistumismahdollisuuksia.
- Oma poliittinen tietämys arvioidaan hyväksi ja politiikka kiinnostaa erittäin paljon. Kyky vaikuttaa eri tasoilla koetaan hieman keskivertoa paremmaksi, mutta se on silti negatiivisen puolella. Kiinnostus erilaisia osallistumisen uusia tapoja kohtaan on suurta, samoin aktivismia ja erilaisia tempauksia. Se ei riitä, että vain muut ajaisivat yhteisiä asioita eteenpäin, päätösten suuntaamisessa halutaan olla itse mukana. Toisiin ihmisiin luotetaan, mutta auktoriteetteihin, poliittisiin päättäjiin, viranomaistoiminnan läpinäkyvyyteen suhtaudutaan kriittisesti.
- Hyvin voimakkaasti korostuvat universalistiset näkemykset. Perinteiden sijaan tarvitaan yhteiskunnallista kehittymistä. Omaa itseä ollaan valmiita rajoittamaan yleisten päämäärien hyväksi.
- Osallistunut osallistavin menettelyihin keskimääräistä useammin, erityisesti kansalais- ja kuntalaisaloitteiden tekeminen, mielipidekyselyt ennen päätöksentekoa, keskustelu- ja kuulemistilaisuudet.
- Keskimääräistä enemmän yhteyksiä erityisesti virkamiehiin asioiden edistämiseksi.
- Voimakkaasti korostunut halu vaikuttaa ilmastonmuutoksen hillitsemiseen, luonnonsuojelun puolesta toimimiseen, rasmin vastustamiseen, sosiaalisen eriarvoisuuden vähentämiseen ja tuloerojen kaventamiseen. Voimakkaasti alikorostunut halu vaikuttaa verotuksen keventämiseen, perinteiden säilyttämiseen, maanpuolustuksen tukemiseen ja rikosten ehkäisyyn.
- Vasemmistoliiton, vihreiden ja SDP:n houkuttelevuus voimakkaasti korostunut. Perussuomalaisten ja kokoomuksen alikorostunut.
- TV-uutiset seuratuin media. Sanomalehtien seuraaminen korostunutta, samoin uutismedia, podcastit ja Twitter. Vaihtoehtomediaa ei seurata käytännössä lainkaan. Uutismedian tietoja pidetään luotettavahkoina.
- Korostuvimmat identiteettisanat: ympäristötietoinen, feministi, liberaali, eurooppalainen, akateemisesti koulutettu, maailmankansalainen.
- Naiset ja korkeakoulutetut, yksinäistaloudet korostuvat voimakkaasti, opiskelijat korostuvat lievästi, Uusimaa ja Pirkanmaa maakuntina.

Tyytymättömät vaikutushaluiset

**16 %, 700 000
äänestysikäistä**

Aktivoi näin: Madalla kynnystä yhteydenottoihin ja kuulemisiin. Kutsu mukaan kaikkiin kanaviin.

Päättäjistä 7 %

- Aktiivisia osallistujia. Jos tarjolla olisi helpoksi koettuja osallistumisen tapoja, osallistuttaisiin vielä aktiivisemmin, erityisesti hyvinvointialueilla.
- Vastustettujen asioiden toteutumisen estäminen ja itselle tärkeiden toteutumisen edistäminen, omat edut korostuvat vaikuttamisen motiiveina.
- Päätöksenteko pitäisi ehdottomasti saada lähemmäs tavallisia ihmisiä, mutta päätöksenteon kuitenkin selvästi nähdään päinvastoin keskittyvän ja etäännyvän tavallisista ihmisistä. Kansalaisten rooli ei tule laajenemaan, eikä vaikuttamistoimintaan ei ole helppoa osallistua.
- Luottamus toisiin ihmisiin, auktoriteetteihin ja poliittisiin toimijoihin on erittäin heikkoa. Oma tietämys politiikasta koetaan puolestaan vahvaksi ja politiikka kiinnostaa paljon. Sen sijaan on epävarmuutta siitä, miten asioihin saisi vaikuttettua poliittisessa päätöksenteossa. Halutaan vaikuttaa yhteiskunnan toimintaan, mutta jotain muuta kautta kuin puoluepolitiikan kautta. Puolueet eivät ole itsen ja itsen kaltaisten ihmisten puolella. Voimakas kokemus siitä, ettei kykene riittävästi vaikuttamaan kunnallisella, hyvinvointialueiden tai valtakunnallisella tasolla. Vahva halu kansanäänestyksiin ja kaikkiin osallistumisen tapoihin, jos niitä tarjottaisiin.
- Konservatiivisia yhteiskunnallisia näkemyksiä, vahvaa maahanmuuttokriittisyyttä. Yhteiskunnallista järjestystä pidetään erittäin tärkeänä, mutta myös itseriittoisuus on vahvaa, asioita tehdään muiden mielipiteistä välittämättä.
- Osallistunut osallistaviin menettelyihin keskimääräistä useammin, erityisesti kansalaisaloitteiden tekemiseen.
- Lievästi enemmän yhteyksiä päättäjiin ja virkamiehiin asioiden ajamiseksi.
- Voimakkaasti korostunut halu verotuksen keventämiseen, maahanmuuton vastustamiseen, perinteiden säilyttämiseen, sananvapauden turvaamiseen ja katujen turvallisuuden parantamiseen, voimakkaasti alikorostunut halu kamppailuun ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi, rasmin vastustamiseen, toimintaan luonnonsuojelun puolesta, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien edistämiseen.
- Perussuomalaisten ja Liike nytin houkuttelevuus voimakkaasti korostunut, vihreät ja vasemistolliitto ja SDP voimakkaasti alikorostuneet.
- Vaihtoehtomedia, ulkomainen uutismedia ja iltapäivälehdet korostuvat. Iltapäivälehdet eniten seurattu media ennen TV-uutisia. Uutismedian tietoihin suhtaudutaan selvästi epäillen.
- Korostuvimmat identiteettisanat: vallanpitäjiin pettynyt, kansallismielinen, tyytymätön, suomalainen, duunari, päättäjien unohtama.
- Keski-ikäiset, miehet ja ammatillinen koulutus, yrittäjät korostuvat.

Luottavaiset vaikuttajat

15 %, 650 000 äänestysikäistä

Aktivoi näin: Tiedota kasvokkaisista kohtaamisen kanavista ja tilanteista, rohkaise mukaan digikanaviin.

Päättäjistä 34 %

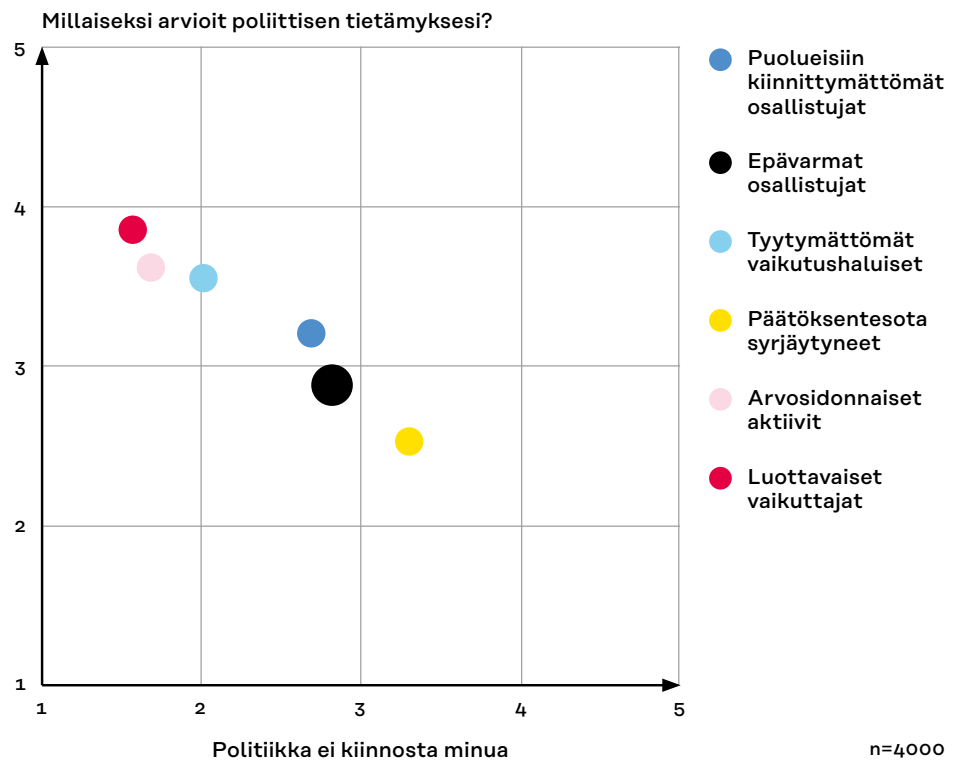
- Aktiivisia osallistujia erityisesti kunnallisessa päätöksenteossa.
- Itselle tärkeät asiat motivoivat vaikuttamaan. Koettu velvollisuus korostuu vaikuttamisen syynä, samoin yhteiskunnan kehitykseen vaikuttaminen.
- Osallisuuden kehittymiseen suhtaudutaan yleisesti optimistisesti, mutta päätöksenteon vieminen lähemmäs tavallisia ihmisiä ei erityisesti innosta ja kansanäänestyksiä vastustetaan.
- Poliittikka kiinnostaa erittäin paljon. Poliittinen tietämys koetaan korostuneen hyväksi, samoin kyvyt ja mahdollisuudet vaikuttaa. Poliittikkaa seurataan selvästi tietyn puolueen kannattajana. Luottamus on korkealla tasolla, samoin näkemykset poliittisen järjestelmän toimintatavoista ja puoluepolitiikasta. Osallistuminen poliittiseen keskusteluun somessa ei kuitenkaan ole korostuneen aktiivista. Aktivismia kaihdetaan vaikuttamiskeinona, järjestötoimintaa ei niinkään.
- Yhteiskunnallinen järjestys ja perinteistä kiinni pitäminen on korostuneen tärkeää. Monikulttuurisuuteen suhtaudutaan varauksellisesti. Perinteistä kiinni pitäminen olisi tärkeää.
- Osallistavissa menettelyissä keskimääräistä useammin, erityisesti keskustelu- ja kuulemistilaisuudet sekä mielipidekyselyt ennen päätöksentekoa.
- Lievästi enemmän yhteyksiä päättäjiin ja virkamiehiin asioiden ajamiseksi, erityisesti kansanedustajiin ja kunnanvaltuutettuihin, ministereihin sekä kunnan ja ministeriön virkamiehiin.
- Korostunut halu maanpuolustuksen tukemiseen, perinteiden säilyttämiseen, yrittäjien aseman parantamiseen, alikorostunut halu köyhien olojen parantamiseen, sosiaalisen eriarvoisuuden vähentämiseen ja tuloerojen kaventamiseen, luonnonsuojelun puolesta toimimiseen ja vähemmistöjen aseman parantamiseen.
- Kokoomuksen ja keskustan houkuttelevuus selvästi korostunutta.
- Sanomalehdet, TV-uutiset ja paikallislehdet sekä radiokanavat korostuvat. TV-uutisten uskollisimpia seuraajia. Iltapäivälehdet suosituimpi media kuin sanomalehdet. Uutismedian tietoja pidetään luotettavahkoina.
- Korostuvimmat identiteettisanat: äänestäjä, akateemisesti koulutettu, suomalainen, eurooppalainen, perinteinen, talous edellä ajatteleva.
- Vanhemmat keski-ikäiset ja vanhimmat ikäluokat, miehet ja korkeakoulutetut, suurimmat tulot, eläkeläiset korostuvat voimakkaasti.

4.1 Segmentit, osallistuminen ja osallisuus

Segmenttimallin avulla voidaan erotella osallistumisen ja osallisuuden eri tekijöiden välisiä suhteita. Tarkastelut auttavat hahmottamaan erityyppisten osallistumista vahvistavien keinojen toimivuutta erilaisissa väestöllisissä ryhmissä. Seuraavaksi esiteltävät esimerkit valottavat sekä kansalaisten osallistumista tukevia motivaatiotekijöitä että sitä jarruttavia esteitä. Kiinnostus politiikkaan ja osallistumiseen, tietopääoma, koettu osallisuuden aste ja luottamus osallistumisen vaikutuksiin ja halu vaikuttaa yhteisiin asioihin ovat yhteydessä siihen, miten paljon eri osallistumisen muotojen voi ennakoida kokoavan kansalaisia mukaan eri segmentistä.

4.2 Poliittinen tietämys ja kiinnostus politiikkaan

Tutkimuksessa tunnistettujen segmenttien osalta nähdään, että mitä paremmaksi oman poliittisen tietämyksen arvioi, sitä enemmän politiikka kiinnostaa. Poliittinen tietämys tukee vahvasti myös osallistumista päätöksentekoon: mitä paremmaksi omat tiedot arvioidaan, sitä aktiivisempaa on päätöksentekoon osallistuminen. Yli puolet vastaajista arvioi, että osallistuisi enemmän, jos saisi enemmän tietoa osallistumisen vaikutuksista ja siitä, mitkä asiat ovat tulossa päätettäviksi. Tietoa lisäämällä on kuitenkin haastavaa motivoida niitä, joita politiikka ja yhteiset asiat eivät alun alkaenkaan kiinnosta. Aineisto osoittaa, että mitä vähemmän politiikka kiinnostaa, sitä useammin riittää oman osallistumisen sijaan, että muut toimivat yhteisten asioiden puolesta.

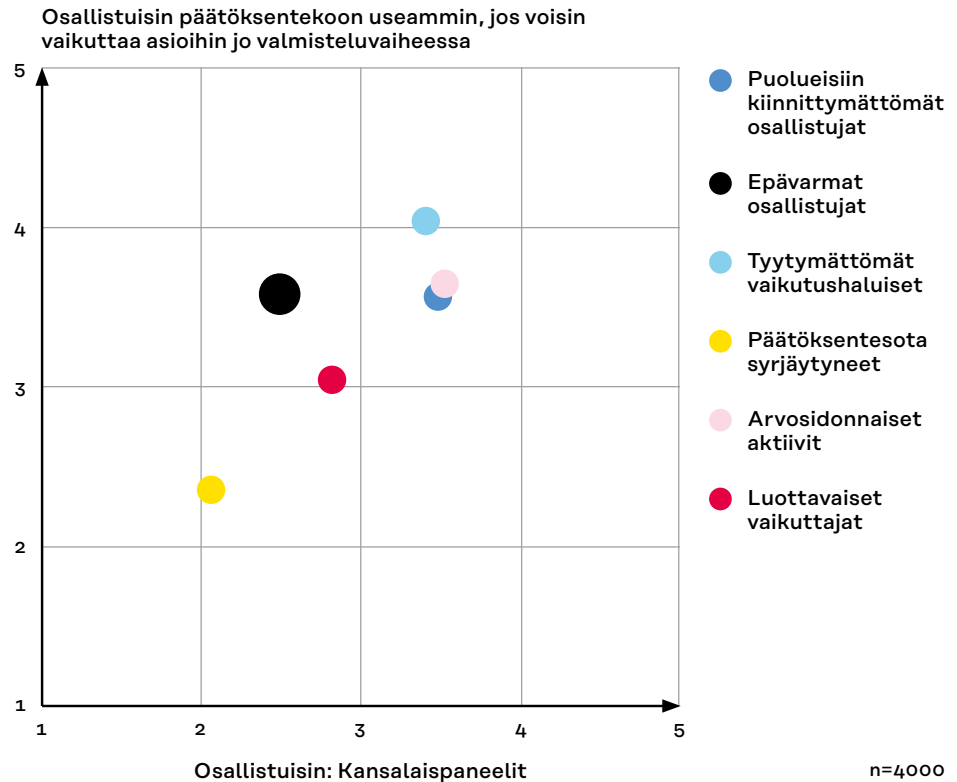

Kuvio 16. Poliittinen tietämys ja kiinnostus politiikkaan

4.2.1 Osallistumisen motivaatio ja muoto

Osallistumisen motivaatiolla on yhteys osallistumisen muotoon. Mitä suurempaa kiinnostusta vastaaja osoittaa osallistumiseen asioiden valmisteluvaiheeseen, sitä mieluum-

min hän osallistuisi myös kansalaispaneeliin. Halukkuus osallistua päätösten valmisteluun liittyy hyväksi koettuihin tietoihin politiikasta ja keskimääräistä vahvempaan haluun saada lisää tietoa päätösprosesseista ja niiden tuloksista.

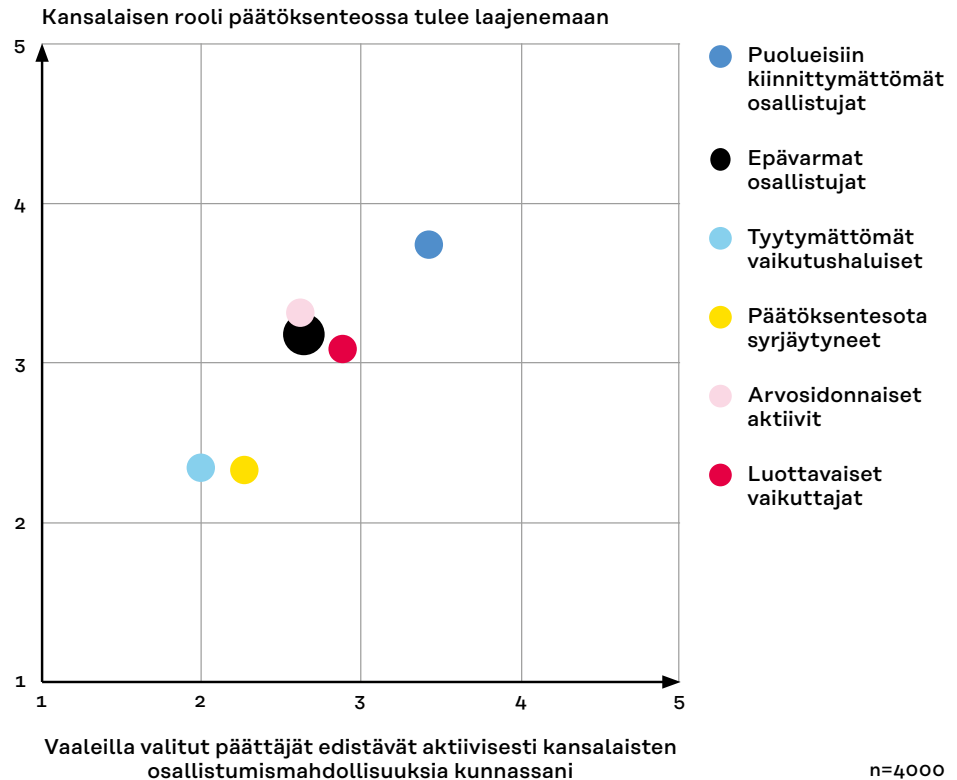

Kuvio 17. Osallistumisen motivaatio ja muoto

4.2.2 Osallisuuden kehittyminen ja päättäjien rooli

Arviot osallistumismahdollisuuksien kehittymisestä tulevaisuudessa ovat vahvasti kytköksissä siihen, millaiseksi osallistumisen nykytila nähdään. Mitä negatiivisempi

näkemyks päättäjien toimista kansalaisten osallistamiseksi omassa kunnassa on, sitä epäilevämmiin suhtaudutaan kansalaisen roolin laajenemiseen päätöksenteossa myös jatkossa. Yhteys heijastelee yleisen yhteiskunnallisen asennoitumisen ja luottamuksen määrää segmentteittäin.

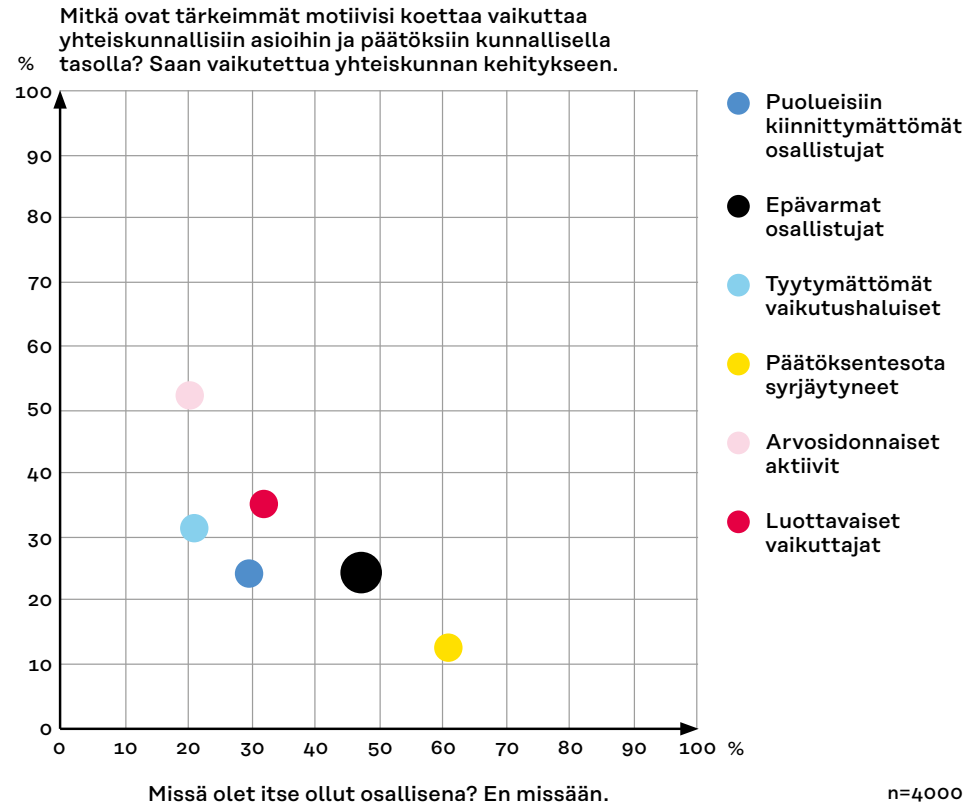

Kuvio 18. Osallisuuden kehittyminen ja päättäjien rooli

4.2.3 Motiivit ja osallistumisen tavat

Segmenttien välillä on merkittävää vaihtelua syissä, jotka motivoivat vaikuttamaan päätöksentekoon kunnallisella, hyvinvointialueiden ja valtakunnallisella tasolla. Kuvio 19

osoittaa, että halu vaikuttaa yhteiskunnan kehitykseen on voimakkaasti segmenttejä erotteleva motivaatiotekijä. Mitä heikompi on halu vaikuttaa yhteiskunnan kehitykseen, sitä harvemmin vastaaja on ollut osallisena missään tutkitussa kanavassa tai osallistumisen muodossa.

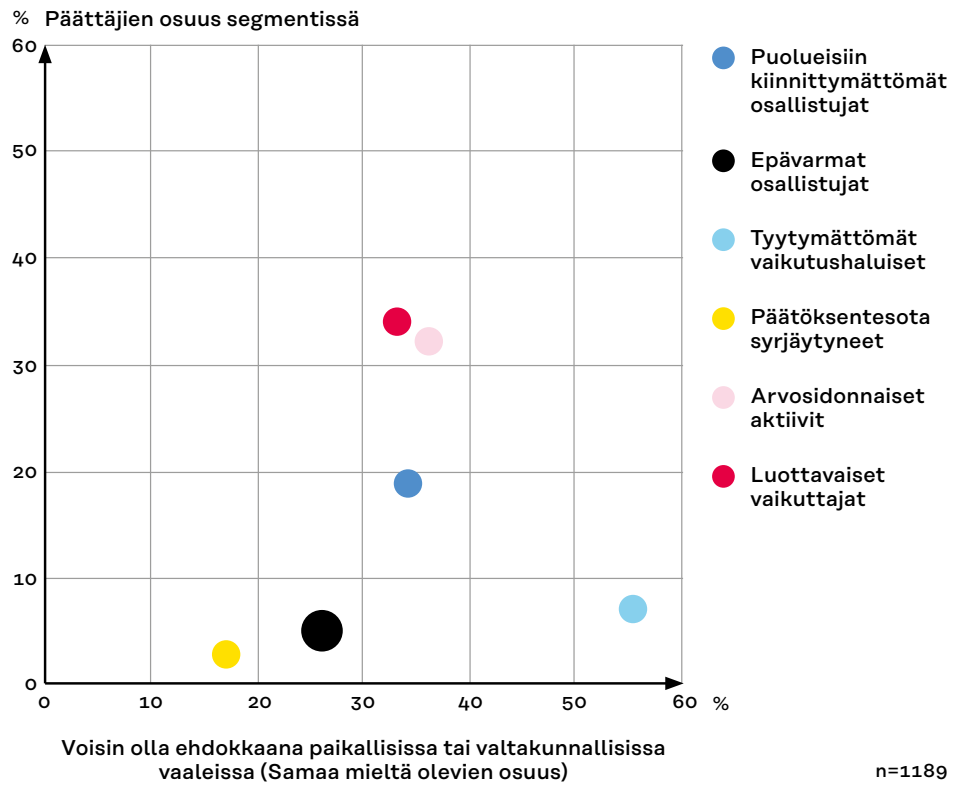
Kuvio 19. Motiivit ja osallistumisen tavat

4.2.4 Päätäjien osuus ja halukkuus päättäjäksi

Päätäjien osuus segmenteissä vaihtelee voimakkaasti. Verrattaessa sitä valmiuteen asettua ehdolle vaaleissa voidaan näiden välillä havaita loiva yhteys.

Ero päättäjänä olemisen ja valmiuden vaihtelussa segmenteittäin on huomattava, ja herättää kysymyksen siitä, missä vaiheessa valikoituminen vahvimmin tapahtuu. Mer-

kittävimmän poikkeuksen yleisestä kuvasta muodostaa Tyytymättömien vaikutushaluisen segmentti, missä vahva halu vaikuttaa asioihin ei ole juuri lainkaan yhteydessä päättäjien määrään ryhmässä. Tässä segmentissä korostuu voimakkaasti kokemus siitä, että itselle tärkeät asiat jäävät huomiotta, puolueet eivät ole heidän puolellaan, eikä poliittisessa päätöksenteossa edistetä heille tärkeitä asioita.

Kuvio 20. Motivaatio olla ehdokkaana vaaleissa

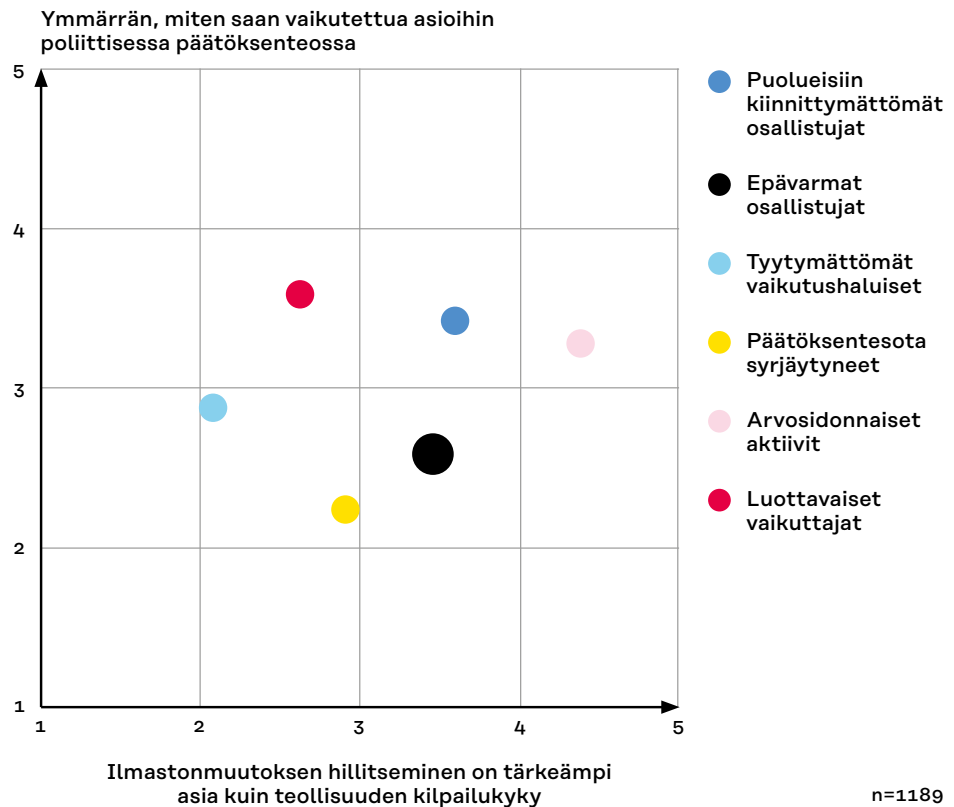
4.2.5 Polarisoivat teemat ja päätöksenteko

Tarkasteltaessa arvoperustaisia kysymyksiä, jotka ennakoitavasti aktivoituvat lähivuosina nykyistä vahvemmin, kuten ilmastonmuutoksen torjuntaan liittyvien toimenpiteiden preferointi teollisuuden kilpailukykyyn verrattuna, voidaan niiden havaita jakavan vastaajia ja segmenttejä voimakkaasti.

Verrattaessa ilmastokysymystä suhteessa koettuun kykyyn edistää omaa agenda poliittisessa päätöksenteossa, voidaan havaita, että progressiivisemmilla näkemyksillä on jossain määrin enemmän yhteyttä koettuun kykyyn edistää omia näkemyksiä.

Tällaisen asetelman voidaan arvioida edistävän konservatiivisempiin yhteiskunnallisiin näkemyksiin liittyvän populismin kehittymistä, jossa ”muut päättävät minun asioistani väärin perustein”.

Ilmastokysymyksen ääripäissä olevien tyytymättömien vaikutushaluisten ja arvosi-donnaisten aktiivien osalta vaikuttamisen syissä korostuu jo nyt halu estää vastustamiensa asioiden toteutuminen. Dialogisten menetelmien edistäminen yhteiskunnallisessa arvokeskustelussa on ensiarvoisen tärkeää kuvatuun kaltaisten vastakkainasettelujen purkamiseksi, ja yhteisten ratkaisujen etsimiseksi polarisoiiviin kysymyksiin.

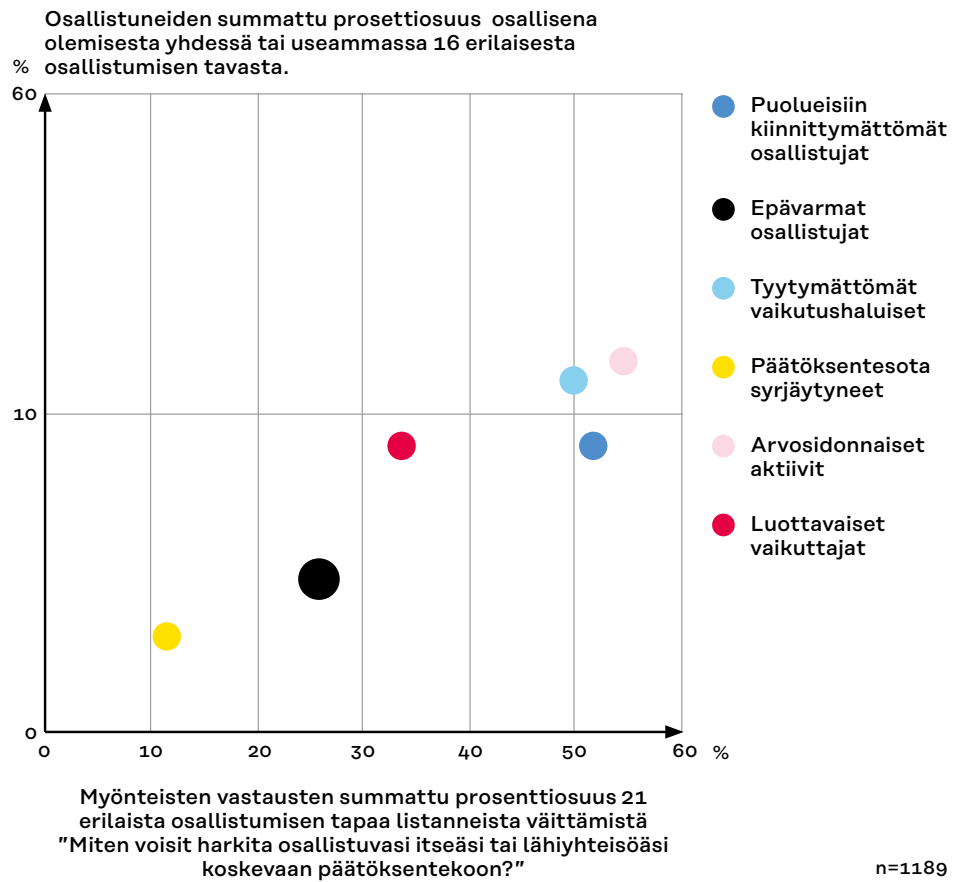

Kuvio 21. Polarisoivat teemat ja päätöksenteko

4.2.6 Aiempi osallistuminen ja kiinnostus uusiin osallistumisen muotoihin

Segmenttimalli osoittaa, että kiinnostus uusiin osallistumisen muotoihin heijastelee lievästi aiempaa päätöksentekoon tai sen valmisteluun osallistumista. Erityisesti niissä ryhmissä, joissa osallistuminen on aiemmin ollut vähäisintä, myös kiinnostus uusiin osallistumisen tapoihin on matalinta.

Segmenttimalli ennakoii tässä mielessä, että yhdenmukaisella tavalla esille tuodut ja tarjotut osallisuuden ja osallistumisen mallit vahvistavat vakiintuneita jakolinjoja, ja että osallistumisen vahvistamiseksi kaikkien osalta asiaa pitää lähestyä kansalaislähtöisesti ja motivaatioon vaikuttavia erilaisia tekijöitä tunnistaen.

Kuvio 22. Aiempi osallistuminen ja kiinnostus uusiin osallistumisen muotoihin

4.3 Puoluekannatuksen yhteys mahdollisiin osallistumisen muotoihin

Lisänäkökulman osallistumisen muotoihin tarjoaa äänestäjien kokema läheisyys eri puolueisiin. Tutkimusaineistossa kysytystä puolueiden houkuttelevuudesta asteikolla 1–10 voidaan johtaa puolueiden äänestäjäpotentiaali valitsemalla tarkasteluun houkuttelevuusluokat 8–10. Aiemmat tutkimukset osoittavat, että vaaleissa annetut äänet kullekin puolueelle tulevat olennaisesti tästä ryhmästä.

Aivan kaikki vastaajat eivät kuulu minäkään kysytyn puolueen potentiaaliin. Niistä, jotka antavat kaikille puolueille houkuttelevuusarvion 1–5 on muodostettu joukko, joka edustaa 6 prosenttia vastaajista.

Taulukossa on indeksoitu kunkin puolueen kannattajapotentiaaliin kuuluvien sekä mihinkään puolueeseen kiinnittymättömien kiinnostus eri osallistumisen muotoihin suhteessa kaikkien vastaajien keskiarvoon.

Tarkasteltaessa eri puolueiden äänestäjäpotentiaaliin kuuluvien arvioita siitä, mihin

eri osallistumisen muotoihin voisi arvioida osallistuvansa, havaitaan, että mihin tahansa puolueeseen kiinnittyneet ihmiset ovat keskimääräistä kiinnostuneempia kaikista eri osallistumisen tavoista. Tämä vastaa tutkimuksen muita löydöksiä siitä, että poliittinen aktiivisuus ja puolueisiin kiinnittyminen on yhteydessä korkeampaan osallistumisaktiivisuuteen.

Eri puolueisiin kiinnittyneiden vastaajien välillä on kuitenkin merkittäviä eroja eri osallistumisen muotojen osalta. Mikäli kiinnostus osallistumisen muotoihin vastaa niihin mukaan tulevien osuuksia, eri puolueisiin kytkeytyvien edustus eri osallistumisen kanavissa vaihtelee.

Aktivismi korostuu voimakkaasti Vihreiden ja Vasemmistoliiton kannattajapotentiaalissa. Perussuomalaisen osalta esimerkiksi taas osallistuminen keskustelutilaisuuksiin ja osallistuvaan budjetointiin alikorostuvat verrattuna muihin.

Merkittävin ero liittyy puolueisiin kiinnittymättömiin ja muihin. Niiden näkemykset, jotka eivät koe puolueita ylipäättään houkuttelevina, uhkaavat jäädä eri osallistumisen muodoissa sivuun.

Taulukko 1. Puoluekannatuksen yhteys mahdollisiin osallistumisen muotoihin

	SDP	PS	KOK	VIHR	VAS	KESK	RKP	KD	Liike Nyt	Ei kiinnity mihin- kään lis- tattuun puoluee- seen
Vaaleissa äänestäminen netissä	105	100	109	106	103	104	99	102	108	85
Osallistuminen nettipaneeliin	107	111	111	121	110	93	121	118	128	74
Vaikuttaminen suoraan päätöksentekijöihin	106	119	116	103	114	108	127	120	120	88
Osallistuminen puolueiden toimintaan	114	130	130	112	136	132	150	149	142	38
Osallistuminen keskustelutilaisuuteen	119	110	130	124	127	127	151	142	144	51
Kansalais- tai kuntalaisaloitteiden tekeminen	105	123	98	113	119	104	104	99	127	77
Kuulemistilaisuuksiin osallistuminen	119	104	124	131	127	133	143	140	124	64
Vaikuttaminen yhdistysten ja järjestöjen kautta	124	95	110	141	143	122	160	129	113	61
Asukas- ja käyttäjäkyselyihin osallistuminen	109	100	109	117	111	106	114	102	112	88
Valituksen tai oikaisuvaatimuksen laatiminen	104	104	105	111	112	101	116	115	108	71
Nettikeskusteluun osallistuminen	102	122	103	117	108	98	102	104	125	68
Nettiadressien allekirjoittaminen	103	107	95	116	115	92	91	100	113	86
Aktivismi	117	77	64	189	198	83	122	102	86	40
Osallistuva budjetointi	111	89	126	128	123	117	140	136	120	49
Kansalaispaneelit	114	116	125	133	128	121	147	126	141	53
Kuntalaishaastattelut	124	104	125	133	136	135	152	127	146	61
Kumppanuuspöydät	118	96	120	106	125	132	138	109	128	73
Verkkovaltuustot	100	114	120	149	109	113	139	139	142	60
Yhteissuunnittelutilaisuudet	122	102	123	102	128	128	168	140	135	53
Palvelumuotoilu	114	98	116	204	121	126	136	136	129	47
Osallistuminen kunnan/ kaupunginosan/asuinalueen epävirallisilla alustoilla tapahtuvaan keskusteluun (esim. Facebook-ryhmät)	111	118	103	118	110	103	118	120	132	71

5 Osallistuminen ja osallisuus alueilla: demokratiaindikaattori

Demokratiaa ja sen tilaa voidaan tulkita monin eri tavoin. Tyypillisimpiä äänestäjätöns tarkasteluita ovat äänestysaktiivisuuden ja muun poliittisen osallistumisen, poliittisen kiinnostuksen ja kiinnittyneisyyden sekä sisäisen ja ulkoisen kansalaispätevyyden tarkastelu (ks. esim. Borg ym. 2015). Tähän tutkimukseen loimme indikaattorin, jossa kiinnitämme huomiota koettuihin vaikutusmahdollisuuksiin vaikuttamisen eri tasoilla, tunnistettuihin osallistumismalleihin, osallistumisen tulevaisuuskuviin ja arvioihin siitä, edistävätkö päättäjät osallistumista ja uskovatko päättäjät kansalaisten kykyihin ja valmiuksiin.

Äänestysdatasta ja kyselytutkimuksen sisällöstä yhdistetty indikaattori sisältää:

- Äänestysprosentti eduskuntavaaleissa
- Äänestysprosentti kuntavaaleissa
- Väestökyselyssä tunnistetut osallistumismallit (summaluku)
- Väestökyselyssä koetut vaikuttamisen mahdollisuudet kuntatasolla (keskiarvo)
- Väestökyselyssä koetut vaikuttamisen mahdollisuudet hyvinvointialueen tasolla (keskiarvo)
- Väestökyselyssä koetut vaikuttamisen mahdollisuudet valtakunnallisella tasolla (keskiarvo)
- Väestökyselyssä arvioitu viranhaltijoiden / päättäjien toiminta osallistumisen lisäämiseksi (keskiarvo)
- Väestökyselyssä esitetty arvio osallistumisen kehittymisestä (keskiarvo)
- Päättäjien innostus edistää osallistumisen eri muotoja (summaluku)
- Päättäjien arvio kansalaisten roolin laajenemisesta päätöksenteossa (keskiarvo)
- Päättäjien arvio kuntansa asukkaiden valmiuksista osallistua nykyistä enem-

män päätöksentekoon tai sen valmisteluun (keskiarvo)

5.1 Demokratiaindikaattorin laskeminen:

1. Kutakin indikaattorin osiota koskeva tulos muodostetaan prosenttiosuudeksi parhaasta mahdollisesta tuloksesta (esimerkiksi 5-portaisen likert-väittämän arvo 3 on 50 %).
2. Äänestystuloksien osuutta painotetaan indeksin laskennassa vaalien absoluuttisen ja suhteellisen tärkeyden perusteella siten, että se muodostaa puolet indeksiluvusta.
3. Muodostetaan keskiarvo indikaattorin tekijöistä.
4. Annetaan alueelle vertailuluku (1-100) parhaaseen mahdolliseen tulokseen.

5.2 Demokratiaindikaattori hyvinvointialueittain

Taulukossa 1 näkyy indeksiluku hyvinvointialueittain. Vaikka demokratian perustekijät ovat Suomessa kunnossa, kuten muut yleisemmät demokratiamittarit ja -indeksi osoittavatkin, osallisuuteen ja osallistumiseen perustuva mittari paljastaa, että parantamisen varaa on kaikilla alueilla. Parhaimman indeksin saavat Helsingin kaupunki ja Pohjanmaan hyvinvointialue (57), ja alhaisimman Kainuu (51). Huomionarvoista kuitenkin on, että vaihteluväli (51–57) on hyvin pieni: osallisuuden ja osallistamisen huomioiva demokratiaindikaattori tasaa alueiden välisiä eroja verrattuna siihen, jos niitä vertailtaisiin vain äänestysaktiivisuuden perusteella.

Taulukko 2. Demokratiaindikaattori hyvinvointialueittain

57	Helsingin kaupunki
57	Pohjanmaa
56	Länsi-Uusimaa
55	Varsinais-Suomi
55	Etelä-Karjala
55	Pirkanmaa
55	Pohjois-Pohjanmaa
55	Kanta-Häme
55	Keski-Suomi
55	Satakunta
54	Koko Suomi
54	Päijät-Häme
54	Keski-Pohjanmaa
54	Keski-Uusimaa
54	Etelä-Pohjanmaa
54	Kymenlaakso
54	Vantaa ja Kerava
53	Itä-Uusimaa
53	Pohjois-Savo
53	Etelä-Savo
53	Lappi
53	Pohjois-Karjala
51	Kainuu

n=4000 (kansalaiset) ja n=1189 (päättäjät)

Koska vastaajia saatiin 4000 kansalaiskyselyyn ja 1189 päättäjäkyselyyn, on ilmeistä, että hyvinvointialuekohtaiset vastaajaryhmät ovat päättäjäkyselyssä pienempiä. Silti enemmistössä hyvinvointialueita on riittävästi vastaajia sekä kansalais- että päättäjätasolta. Osassa hyvinvointialueita päättäjien vastaajalukumäärät ovat pienet, joten tuloksia voidaan niiden osalta pitää vain suuntaa antavina. Tällaisia alueita ovat Vantaa ja Kerava (n=19), Itä-Uusimaa (n=20), Keski-Uusimaa (n=28) sekä varsinkin Helsingin kaupunki (n=11), joka onkin kaupunkina erityistapaus hyvinvointialueiden joukossa, mutta jossa osa päättäjistä asuu. Kansalaisdatan osalta hyvinvointialuekohtaiset vastaajamäärät olivat varsin hyvällä tasolla kauttaaltaan. Väestöltään pienimpiin hyvinvointialueisiin kuuluvista Keski-Pohjanmaalta (n=39) ja Kainuusta (n=52) saatiin riittävästi vastauksia tilastollisten analyysien tekemiseksi.

5.2.1 Indikaattorin osat hyvinvointialueittain

Indeksin tekijöiden tarkasteleminen erillään osoittaa, että tekemistä on sekä äänestysaktiivisuuden että osallisuuden suhteen. Vaaliaktiivisuuden heikkeneminen näkyy kaikkialla, mutta silti erot heikoimpien ja aktiivimpien alueiden välillä ovat merkittäviä. Osallistumista kuvaavan luvun suhteen erot ovat pieniä, eikä mikään alue pääse yli 50 pisteen. Osallistumisindeksin osalta hyvinvointialuekohtainen vaihteluväli on 45–48. Äänestys- ja osallisuuslukujen välillä on silti ohut yhteys. Voidaan olettaa, että parantamalla osallistumista voidaan vaikuttaa myös äänestysaktiivisuuteen.

Taulukko 3. Demokratiaindikaattorin osat hyvinvointialueittain

	Äänestys- indeksi	Osallistumis- indeksi	Kokonais- indeksi
Helsingin kaupunki	67	48	57
Pohjanmaan hyvinvointialue	68	45	57
Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue	65	48	56
Varsinais-Suomen hyvinvointialue	65	46	55
Etelä-Karjalan hyvinvointialue	62	48	55
Pirkanmaan hyvinvointialue	64	46	55
Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue	62	48	55
Kanta-Hämeen hyvinvointialue	63	47	55
Keski-Suomen hyvinvointialue	62	47	55
Satakunnan hyvinvointialue	63	46	55
Suomi	62	47	54
Päijät-Hämeen hyvinvointialue	61	48	54
Keski-Pohjanmaan hyvinvointialue	63	45	54
Keski-Uudenmaan hyvinvointialue	62	46	54
Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue	63	45	54
Kymenlaakson hyvinvointialue	60	48	54
Vantaan ja Keravan hyvinvointialue	60	47	54
Itä-Uudenmaan hyvinvointialue	62	45	53
Pohjois-Savon hyvinvointialue	59	47	53
Etelä-Savon hyvinvointialue	60	46	53
Lapin hyvinvointialue	60	46	53
Pohjois-Karjalan hyvinvointialue	58	47	53
Kainuun hyvinvointialue	56	45	51

n=4000 (kansalaiset) ja n=1189 (päättäjät)

5.2.2 Demokratiaindikaattorin osatekijät hyvinvointialueryhmissä

Seuraavaksi tarkastellaan, miten hyvinvointialueet eroavat toisistaan kansalaisten näkemysten ja osallistumismuotojen mukaan, kun ne jaetaan vaaliosallistumisen perusteella kolmeen ryhmään. Ryhmittelyn kriteerinä käytetään äänestysprosentin keskiarvoa vuoden 2019 eduskuntavaaleissa ja vuoden 2021 kuntavaaleissa (vrt. Borg & Westinen 2016).

Korkean äänestysaktiivisuuden hyvinvointialueisiin kuuluvat Helsingin kaupunki sekä Pohjanmaan, Varsinais-Suomen, Länsi-Uudenmaan ja Pirkanmaan hyvinvointi-

alueet. Näitä luonnehtii ruotsinkielistä Pohjanmaata lukuun ottamatta sijoittuminen eteläiseen ruuhka-Suomeen, joka on kaupungistunutta ja korkean koulutus- ja tulotason Suomea.

Keskimääräisen äänestysaktiivisuuden hyvinvointialueisiin kuuluvat Keski-Pohjanmaan, Etelä-Pohjanmaan, Satakunnan, Kanta-Hämeen, Keski-Suomen, Etelä-Karjalan, Keski-Uudenmaan, Itä-Uudenmaan, Pohjois-Pohjanmaan ja Päijät-Hämeen hyvinvointialueet. Nämä maakunnat leikkaavat halki Suomen painottuen kuitenkin Länsi- ja Sisä-Suomeen.

Matalan äänestysaktiivisuuden hyvinvointialueisiin kuuluvat Etelä-Savon, Vantaan ja Keravan, Lapin, Kymenlaakson,

Pohjois-Savon, Pohjois-Karjalan ja Kainuun hyvinvointialueet. Näitä luonnehtii Vantaata ja Keravaa lukuun ottamatta sijoittuminen eteläiseen Itä- ja Pohjois-Suomeen, jossa on keskimääräistä harvempi asutus sekä matalampi koulutus- ja tulotaso.

Kokemus vaikuttamiseen kykenemisestä niin kunnallisella, alueellisella kuin valtakunnallisella tasolla ei riipu siitä, minkälainen äänestysaktiivisuus hyvinvointialueella on. Yksittäisinä alueina erottuvat silti Helsinki, jossa kansalaisilla on tällä tavalla mitattuna keskimääräistä parempi usko vaikuttamiseen ja Kainuu, jonka keskiarvot ovat häntäpäässä jokaisella vaikuttamisen tasolla.

Kokemus siitä, edistävätkö viranhaltijat ja poliitikot aktiivisesti kansalaisten osallistumismahdollisuuksia omassa kunnassa ei myöskään vaihtele sen mukaan, mihin äänestysaktiivisuusryhmään alue kuuluu. Matalan äänestysaktiivisuuden Vantaalla ja Keravalla asuvat arvioivat poliitikkoja hie-

man yllättäen optimistisesti, kun taas Kainuussa ja Etelä-Savossa arviot ovat skeptisempiä, vaikka ne kaikki kuuluvat matalan äänestysaktiivisuuden alueisiin.

Rohkaisevaa on myös, etteivät arviot omasta poliittisesta tietämyksestään ole sidoksissa alueiden äänestysaktiivisuuden tasoon. Jos usko omaan kykenevyyteen arvioida ja seurata politiikkaa vaihtelisi vahvasti äänestysaktiivisuuden mukaan, voisi kyseessä olla itseään ruokkiva huonon poliittisen itsetunnon kierre.

Mielenkiintoista on, että matalan äänestysaktiivisuuden hyvinvointialueiden päättäjät ovat hieman useammin samaa mieltä väittämästä ”yleisesti ottaen kuntani asukkailla olisi valmiudet osallistua nykyistä enemmän päätöksentekoon tai sen valmisteluun” kuin korkean äänestysaktiivisuuden hyvinvointialueiden asukkaat. Ensiksi mainitussa ryhmässä vain eteläsavolaiset poikkeavat hieman skeptisyydellään asukkaiden valmiuksia kohtaan.

5.2.3 Kohtaavatko päättäjien innostus ja kansalaisten halu poliittisen osallistumisen muodoissa hyvinvointialueittain?

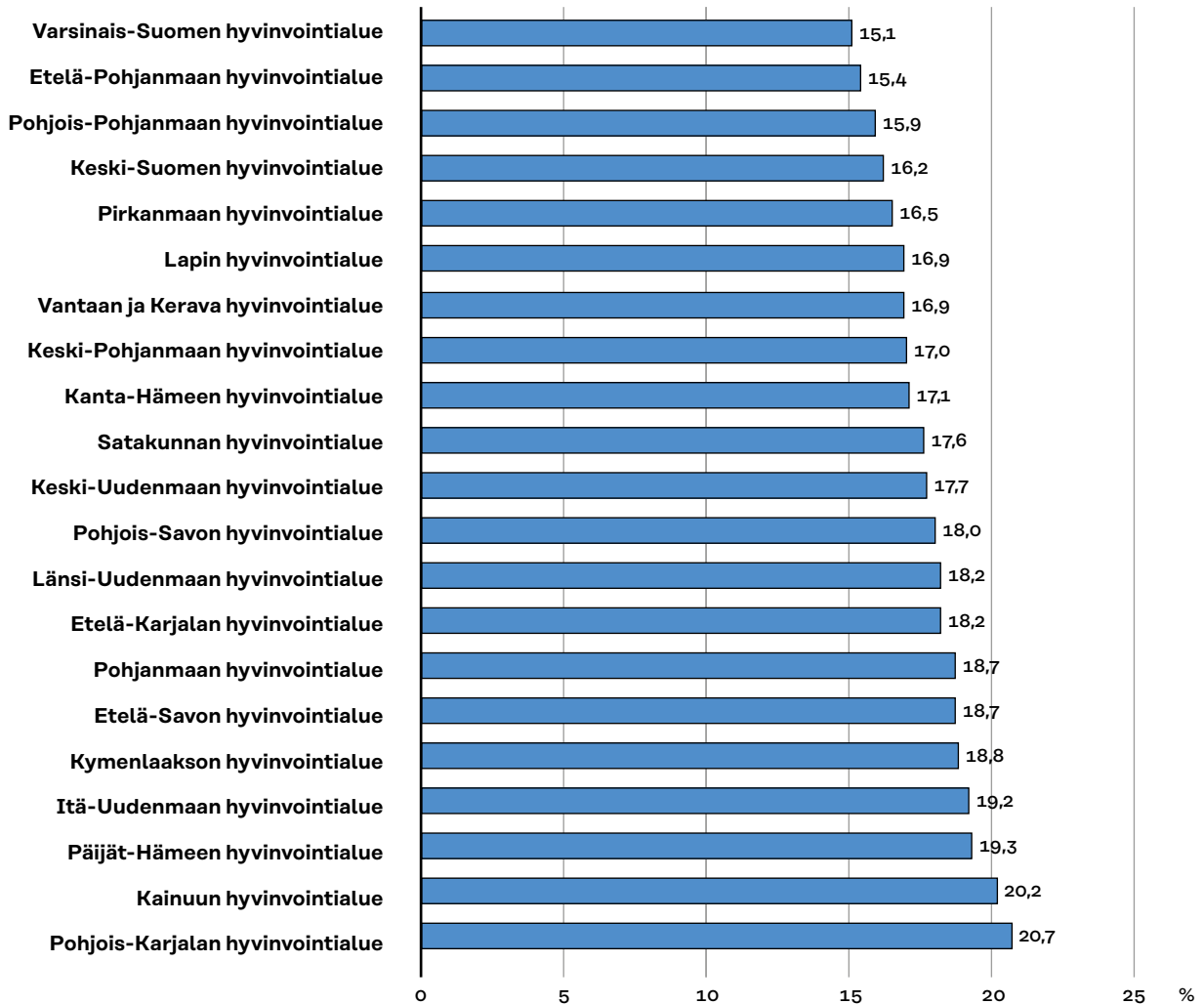
Vaihtelu indikaattorin osatekijöissä hyvinvointialueittain antaa mahdollisuuden etsiä alueittaisesti erityisiä kehittämisen kohteita.

Asukkaiden ja päättäjien arviot siitä, mitkä osallistumisen tavat kiinnostaisivat ja joita kannattaisi kehittää vaihtelevat myös

alueittain. Päättäjien innostus edistää osallistumisen muotoja ylittää kansalaisten halun osallistua päätöksentekoon monin tavoin. Toisaalta päättäjillä jää innostuksen katvealueelle paljon niitä osallistumisen muotoja, joihin kansalaiset ilmaisevat halukkuutta. Taulukossa ne osallistumisen muodot saavat negatiivisen arvon, joissa päättäjien innostus edistää kyseistä muotoa on pienempi kuin kansalaisten halu hyödyntää sitä.

Kansalaisten ja päättäjien toiveiden väliset ristiriidat 21 poliittisen osallistumisen eri muodossa hyvinvointialueittain, keskiarvomuuttuja (n=4000)

(mitä pienempi arvo, sitä vähemmän toiveissa on eroja)

Kuvio 23. Kansalaisten ja päättäjien toiveiden väliset ristiriidat 21 poliittisen osallistumisen eri muodossa hyvinvointialueittain, keskiarvomuuttuja

Kuvio 23 kuvaa sitä, millä alueilla erot ovat kaikkein suurimmat päättäjien ja kansalaisten halukkuudessa käyttää erilaisia poliittisen osallistumisen muotoja. Tätä tarkoitusta varten otimme taulukkojen 4 ja 5 prosenttipoiikkeamista itseisarvot ja lasimme niiden keskiarvon. Tämä indeksi saa kuviossa 23 alueittain arvoja välillä 15,1–20,7, mikä kuvaa keskimääräistä prosenttiero päättäjien ja kansalaisten välillä, missä määrin osallistumisen muotoja halutaan edistää.

Kaikkein suurimmat erot päättäjien ja kansalaisten välillä on Kainuussa (20,7) ja Pohjois-Karjalassa (20,2). Ne ovat olleet

vaaliosallistumiseltaan alhaisimpien alueiden joukossa, ja niiden haasteena on myös etäisyys päättäjien innostuksen ja kansalaisten halun välillä erilaisissa poliittisen osallistumisen muodoissa. Paras tilanne on Varsinais-Suomessa (15,1) ja Etelä-Pohjanmaalla (15,4). Huomionarvoista on, että kärkikymmenikössä ei ole yhtään itäsuomalaista hyvinvointialuetta. Itä-Suomi on äänestysosallistumisen puolesta haasteellinen osa Suomea, ja haasteita on myös tällä saralla.

Taulukoista 4 ja 5 voidaan havaita, missä yksittäisissä osallistumisen muodoissa erot ovat suurimmat kansalaisten ja päättäjien välillä hyvinvointialueittain.

Taulukko 4. Päättäjien innostus ja kansalaisten halu uusien poliittisten osallistumisen muotoja kohtaan Etelä- ja Lounais-Suomessa

Päättäjien innostus vs Kansalaisten halu	Koko maa	Itä-Uudenmaan hyvinvointialue	Keski-Uudenmaan hyvinvointialue	Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue	Vantaan ja Keravan hyvinvointialue	Varsinais-Suomen hyvinvointialue	Satakunnan hyvinvointialue	Kanta-Hämeen hyvinvointialue	Pirkanmaan hyvinvointialue	Päijät-Hämeen hyvinvointialue
Vaaleissa äänestäminen netissä	-38%	-30%	-41%	-33%	-40%	-39%	-38%	-33%	-36%	-56%
Osallistuminen nettipaneeliin	4%	-14%	12%	-8%	-14%	10%	-4%	1%	-2%	-3%
Vaikuttaminen suoraan päätöksentekijöihin	-21%	-19%	-17%	-5%	-19%	-20%	-32%	-22%	-24%	-34%
Osallistuminen puolueiden toimintaan	21%	1%	24%	24%	15%	18%	19%	23%	25%	22%
Osallistuminen keskustelutilaisuuteen	18%	26%	11%	30%	44%	26%	22%	12%	23%	21%
Kansalais- tai kuntalaisaloitteiden tekeminen	19%	42%	13%	27%	21%	18%	20%	25%	18%	21%
Kuulemistilaisuuksiin osallistuminen	-2%	-8%	0%	12%	7%	-7%	0%	1%	-7%	0%
Vaikuttaminen yhdistysten ja järjestöjen kautta	20%	41%	15%	20%	13%	6%	30%	0%	18%	26%
Asukas- ja käyttäjäkyselyihin osallistuminen	-17%	-3%	-17%	-15%	-12%	-11%	-9%	-16%	-13%	-15%
Valituksen tai oikaisuvaatimuksen laatiminen	7%	25%	11%	31%	8%	4%	3%	18%	2%	-6%
Nettikeskusteluun osallistuminen	-26%	-23%	-15%	-21%	-22%	-22%	-23%	-29%	-27%	-32%
Nettiadressien allekirjoittaminen	-49%	-27%	-43%	-50%	-45%	-45%	-51%	-51%	-53%	-48%
Aktivismi	-5%	7%	3%	1%	-21%	2%	-5%	-6%	-8%	-5%
Osallistuva budjetointi	-11%	-11%	-18%	-6%	0%	-2%	-8%	-6%	-9%	-29%
Kansalaispaneelit	14%	41%	36%	23%	14%	16%	16%	29%	15%	19%
Kuntalaishaastattelut	-9%	-10%	3%	-9%	-10%	-12%	-10%	-13%	-7%	-8%
Kumppanuuspöydät (asukkaiden, yhteisöjen ja päättäjien vuoropuheluun perustuva kehittämisrakenne, joka täydentää perinteistä päätöksentekoa)	6%	14%	29%	7%	-7%	7%	11%	15%	8%	3%
Verkkovaltuustot	25%	16%	35%	25%	12%	23%	30%	36%	22%	21%
Yhteissuunnittelutilaisuudet	-12%	-10%	-3%	-10%	-20%	-5%	-8%	-2%	-15%	-20%
Palvelumuotoilu	-8%	16%	19%	16%	6%	17%	17%	15%	7%	5%
Osallistuminen kunnan/kaupunginosan/asuinalueen epävirallisilla alustoilla tapahtuvaan keskusteluun (esim. Facebook-ryhmät)	-11%	19%	-6%	-10%	-5%	-7%	-14%	-6%	-8%	-11%

n=4000 (kansalaiset) ja n=1189 (päättäjät)

Taulukko 5. Päättäjien innostus ja kansalaisten halu uusia poliittisen osallistumisen muotoja kohtaan Itä-, Keski- ja Pohjois-Suomessa ja Pohjanmaan maakunnissa

Päättäjien innostus vs Kansalaisten halu	Kymenlaakson hyvinvointialue	Etelä-Karjalan hyvinvointialue	Etelä-Savon hyvinvointialue	Pohjois-Savon hyvinvointialue	Pohjois-Karjalan hyvinvointialue	Keski-Suomen hyvinvointialue	Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue	Pohjanmaan hyvinvointialue	Keski-Pohjanmaan hyvinvointialue	Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue	Kainuun hyvinvointialue	Lapin hyvinvointialue
Vaaleissa äänestäminen netissä	-32%	-45%	-43%	-35%	-27%	-36%	-30%	-44%	-57%	-34%	-42%	-30%
Osallistuminen nettipaneeliin	7%	22%	22%	0%	14%	7%	16%	7%	2%	7%	18%	20%
Vaikuttaminen suoraan päätöksentekijöihin	-20%	-9%	-18%	-20%	-21%	-26%	-20%	-39%	-19%	-20%	-17%	-15%
Osallistuminen puolueiden toimintaan	21%	20%	31%	17%	35%	29%	10%	21%	10%	14%	21%	24%
Osallistuminen keskustelutilaisuuteen	28%	16%	-6%	25%	21%	21%	10%	2%	10%	17%	32%	18%
Kansalais- tai kuntalaisaloitteiden tekeminen	18%	25%	7%	28%	36%	14%	28%	27%	13%	5%	10%	13%
Kuulemistilaisuuksiin osallistuminen	-11%	2%	-2%	-9%	3%	3%	1%	-1%	-26%	-11%	15%	9%
Vaikuttaminen yhdistysten ja järjestöjen kautta	6%	30%	9%	36%	27%	16%	24%	21%	18%	18%	35%	28%
Asukas- ja käyttäjäkyselyihin osallistuminen	-32%	-15%	-46%	-11%	5%	-11%	-20%	-15%	-18%	-17%	-5%	-4%
Valituksen tai oikaisuvaatimuksen laatiminen	7%	27%	4%	10%	18%	7%	10%	4%	9%	-1%	11%	26%
Nettikeskusteluun osallistuminen	-26%	-28%	-31%	-24%	-20%	-24%	-18%	-18%	-46%	-38%	-25%	-21%
Nettiadressien allekirjoittaminen	-51%	-36%	-56%	-40%	-49%	-45%	-53%	-43%	-44%	-58%	-68%	-35%
Aktivismi	-10%	-9%	2%	-5%	-1%	2%	2%	-22%	-5%	-6%	-6%	3%
Osallistuva budjetointi	-15%	-13%	-6%	-8%	-18%	-5%	-5%	-15%	-12%	-15%	-6%	5%
Kansalaispaneelit	27%	17%	3%	8%	27%	4%	4%	-6%	9%	8%	18%	29%
Kuntalaishaastattelut	-16%	-1%	-19%	-17%	-16%	1%	-10%	-9%	2%	-14%	9%	1%
Kumppanuuspöydät (asukkaiden, yhteisöjen ja päättäjien vuoropuheluun perustuva kehittämisrakente, joka täydentää perinteistä päätöksentekoa)	9%	8%	-12%	10%	5%	7%	7%	9%	-7%	-2%	6%	6%
Verkkovaltuustot	27%	31%	46%	31%	37%	32%	15%	17%	23%	10%	40%	42%
Yhteissuunnittelutilaisuudet	-11%	1%	-7%	-11%	-28%	-12%	-19%	-36%	-12%	-9%	9%	-1%
Palvelumuotoilu	9%	21%	10%	20%	21%	20%	10%	-12%	-4%	8%	30%	22%
Osallistuminen kunnan/ kaupunginosan/ asuinalueen epävirallisilla alustoilla tapahtuvaan keskusteluun (esim. Facebook-ryhmät)	-12%	-7%	-13%	-12%	-5%	-18%	-11%	-25%	-12%	-22%	1%	-2%

n=4000 (kansalaiset) ja n=1189 (päättäjät)

Kansalaiset haluavat edistää kauttaaltaan päättäjiä enemmän nettiäänestämistä. Suurimmillaan erot ovat Keski-Pohjanmaalla (-57 %) ja Päijät-Hämeessä (-56 %). Nettipaneelien osalta tilanne on tasapainossa: päättäjien edistämishalukkuus ja kansalaisten osallistumisinto ovat lähes samoja (+4 %). Erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa on leimallista, että päättäjien halu edistää niitä on kuitenkin kansalaisten intoa suurempi (Etelä-Karjala, Etelä-Savo, Pohjois-Karjala, Kainuu ja Lappi).

Kansalaiset haluaisivat olla enemmän suoraan yhteydessä päättäjiin kuin mitä päättäjät itse toivovat. Erityisesti näin on Päijät-Hämeessä (-34 %) ja Satakunnassa (-32 %). Länsi-Uudellamaalla (-5 %) ja Etelä-Karjalassa (-9 %) tilanne on parhaiten tasapainossa.

Osallistumista puolueiden toimintaan haluttaisiin edistää poliitikkojen ja virkamiesten taholta jonkin verran enemmän kuin mitä kansalaisten kiinnostus sitä kohtaan on. Erityisesti näin on Pohjois-Karjalassa, Etelä-Savossa ja Keski-Suomessa.

Päättäjät halusivat edistää myös muuta yhdistys- ja järjestötoimintaa, keskustelutalouksia ja kansalais- tai kuntalaisaloitteiden tekemistä enemmän kuin kansalaisilla on kiinnostusta niitä kohtaan. Erityisesti Vantaalla ja Keravalla on päättäjaintoa keskustelutalouksien järjestämiseen, mutta kuntalaisilla ei (+44 %). Päättäjät toivovat kansalais- tai kunta-aloitteiden kehittämistä erityisesti Itä-Uudellamaalla kansalaisten niitä kohtaan osoittamaa kiinnostusta enemmän (+42 %). Itä-Uudellamaalla sama pätee erityisesti yhdistys- ja järjestötoimintaan (+41 %), kuten myös Pohjois-Savossa ja Kainuussa.

Kuulemistalouksiin osallistumisen osalta päättäjien ja kansalaisten toiveet ovat tasapainossa (-2 %). Tosin Keski-Pohjanmaalla kansalaisten halu osallistua niihin on huomattavasti suurempi niihin kuin päättäjien halu edistää niitä.

Kansalaiset haluaisivat osallistua enemmän asukas- ja käyttäjäkyselyihin kuin mitä

päättäjien into niitä kohtaan on. Erityisen räikeä epäbalanssi on Etelä-Savossa (-46 %) ja Kymenlaaksossa (-32 %). Valituksia tai oikaisuvaatimuksen laatimista halutaan edistää päättäjien taholta enemmän kuin mikä kansalaisten kiinnostus niitä kohtaan on. Erityisesti näin on Itä- ja Länsi-Uudellamaalla ja Etelä-Karjalassa.

Kansalaiset ovat kauttaaltaan hyvin innokkaita nettiadressien allekirjoittamiseen, kun sitä verrataan päättäjien haluun edistää niitä. Aktivismin osalta eroja tulee ainoastaan Pohjanmaan sekä Vantaa-Keravan hyvinvointialueilla. Niissä kansalaisilla on selkeästi enemmän halua vaikuttaa aktivismin kautta kuin päättäjillä edesauttaa aktiivisilla vaikuttamista.

Osallistuvassa budjetoinnissa erityisesti päijäthämäläisillä (-29 %), keskiuusimaalaisilla (-18 %) ja pohjoiskarjalaisilla (-18 %) olisi innostusta enemmän kuin mitä päättäjät haluaisivat sitä edistää. Kansalaispaneeli puolestaan on osallistumisen muoto, josta päättäjät ovat kansalaisempia enemmän innoissaan. Ero on varsin suuri erityisesti Itä- ja Keski-Uudellamaalla; Myös Kanta-Hämeessä, Kymenlaaksossa, Pohjois-Karjalassa ja Lapissa on vastaava ilmiö. Tulosta voi osin selittää se, että kansalaispaneeli osallistumismuotona on luottamustehtävien kautta tutumpi päättäjille kuin kansalaisille.

Kuntalaishaastatteluita toivotaan erityisesti Kymenlaaksossa, Etelä-Savossa, Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa enemmän kuin mitä päättäjät ovat suopeita niitä edistämään.

Kumppanuuspöydät (asukkaiden, yhteisöjen ja päättäjien vuoropuheluun perustuva kehittämisrakenne, joka täydentää perinteistä päätöksentekoa) ovat hyvin tasapainossa päättäjien ja kuntalaisten innokkuuden osalta. Keski-Uudellamaalla tosin päättäjät ovat paljon innostuneempia niistä kuin kansalaiset (+29 %). Etelä-Savossa sitä vastoin kysyntää olisi enemmän kuin päättäjät haluavat tarjota.

Verkkovaltuusto on osallistumisen muoto, jota päättäjien halu tarjota on kaik-

kein suurin verrattuna kansalaisintoon (+25 %). Erityisesti Etelä-Savossa, Kainuussa ja Lapissa päättäjät uskovat tässä katsannossa liikaa verkkovaltuustojen voimaan.

Kansalaiset haluavat päättäjiä enemmän yhteissuunnittelutilaisuuksia etenkin Pohjanmaalla, Pohjois-Karjalassa, Vantaalla ja Keravalla sekä Päijät-Hämeessä. Palvelumuotoilulle on päättäjätason innokkuutta kansalaisintoa enemmän etenkin Lapissa.

Osallistumiselle kunnan/kaupunginosan/ asuinalueen epävirallisilla alustoilla tapahtuvaan keskusteluun (esim. Facebook-ryhmät) on hieman enemmän kysyntää kansalaisten keskuudessa kuin päättäjillä halukkuutta edistää sitä. Näin on erityisesti Keski-Suomessa, Pohjanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla. Itä-Uudellamaalla tilanne on päinvastainen: siellä päättäjien innokkuus alustoihin on poikkeuksellisesti kansalaisia suurempi.

5.3.4 Hyvinvointialuekohtaiset suositukset

Tässä raportissa esitettyjen tulosten perusteella voidaan esittää kompaktit toimintasuositukset eri hyvinvointialueille. Tuloksia tulkittaessa on huomioitava alueelliset erot eri osallistumistapojen käytössä: joillakin hyvinvointialueilla tai niihin kuuluvissa kunnissa on saattanut olla käytössä esimerkiksi asukaspaneeli tai osallistuva budjetointi, mikä saattaa lisätä niiden tunnettuutta ja siten vaikuttaa kansalaisten tai päättäjien kiinnostukseen kyseistä osallistumistapaa kohtaan. Toisaalta, jos mainittua osallistumistapaa ei ole ollut koskaan käytössä alueella, on mahdollista, että päättäjät tuntevat sen asukkaita paremmin luottamustoihensa ja verkostojensa ansiosta. Tämä voi näkyä erona päättäjien ja kansalaisten kiinnostuksessa kyseistä osallistumistapaa kohtaan.

Universaalit tai lähes universaalit toiveet ja suositukset liittyvät siihen, että nettiäänestämistä, nettikeskusteluita ja

nettiadresseja sekä mahdollisuutta päättäjien suoraan kontaktointiin ja asukas- ja käyttäjäkyselyihin toivotaan kansalaisten keskuudessa enemmän kuin mitä päättäjät ovat auliita niitä edistämään poliittisen osallistumisen muotoina. Joitakin hyvinvointialuekohtaisia erityispiirteitäkin on, jotka auttavat suuntamaan toimintaa niin, että alueilla osallistuttaisiin nykyistä aktiivisemmin yhteiskunnallisiin asioihin.

Vaaleissa äänestäminen netissä on suosituin, asiakas- ja käyttäjäkyselyihin osallistuminen toiseksi suosituin, nettiadressien allekirjoittaminen kolmanneksi suosituin, osallistuminen nettipaneeliin neljänneksi suosituin ja vaikuttaminen suoraan päätöksentekijöihin viidenneksi suosituin osallistumisen muoto *kaikilla hyvinvointialueilla*.

Itä-Uudenmaan erityispiirteenä on, että päättäjien halu edistää kansalaispaneeleita ja kansalais- tai kuntalaisaloitteiden tekemistä ja osallistumista kunnan, kaupunginosan tai asuinalueen epävirallisilla alustoilla tapahtuvaan keskusteluun on paljon suurempi kuin kansalaisten halu osallistua sitä kautta verrattuna koko maan keskiarvoon. Näiden osallistumistapojen kohdalla aktiivinen viestintä osallistumisen hyödyistä on tarpeen. Nettipaneelit sen sijaan kiinnostavat kansalaisia Itä-Uudellamaalla enemmän kuin mitä päättäjien kiinnostus niitä kohtaan on. Yksikään osallistumisen muoto ei nouse suosiossaan maan keskiarvon yläpuolelle Itä-Uudellamaalla.

Keski-Uudenmaan erityispiirteenä on, että maan keskiarvoon verrattuna päättäjien halu edistää kansalaispaneeleita ja kumppanuuspöytiä on suurempi kuin kansalaisten halu osallistua näihin. Osallistuvalla budjetoinnille sen sijaan olisi kysyntää, jos päättäjät muuttaisivat asenteita sitä kohtaa positiivisemmiksi. Osallistuvasta budjetoinnista kiinnostuneita on myös Keski-Uudellamaalla enemmän (30 %) kuin maassa keskimäärin (20 %). Myös nettikeskustelut ja osallistuminen kunnan, kaupunginosan tai asuinalueen epävirallisilla alustoilla tapahtuvaan keskus-

teluun kiinnostavat keskiuusimaalaisia keskimääräistä enemmän.

Länsi-Uudellamaalla päättäjät ja kansalaiset ovat muita paremmin samalla aaltopituudella päättäjien suoran kontaktoinnin vetovoimassa. Muutoin Länsi-Uusimaa on varsin keskimääräinen. Siellä päättäjien tulisi välttää painottamasta liikaa aloitteiden tekemistä ja valituksien ja oikaisuvaatimuksia osallistumisen muotoina. Kyselyille, kansalaispaneelille ja nettipaneelille taas olisi asukkaiden keskuudessa kysyntää.

Asukas- ja käyttäjäkyselyille on sen sijaan enemmän kansalaiskysyntää kuin tarjousaluetiutta, ja länsi-uusimaalaiset myös toivovat niitä enemmän kuin suomalaiset keskimäärin. Samoin on asian laita nettipaneelissa. Myös osallistuminen epävirallisilla alustoilla tapahtuvaan keskusteluun kiinnostaa keskimääräistä enemmän.

Vantaalla ja Keravalla päättäjät haluavat edistää kansalaisia huomattavasti useammin keskustelutilaisuuksia. Toisaalta kansalaisilla on siellä enemmän halua yhteissuunnittelutilaisuuksiin ja aktivismiin kuin mitä päättäjät soisivat. Näistä kahdesta osallistumisen muodosta aktivismi on houkuttelevampaa Vantaalla ja Keravalla (27 %) kuin maassa keskimäärin. Lisäksi nettipaneelit, kansalaispaneelit ja osallistuminen puolueiden toimintaan kiinnostavat enemmän kuin suomalaisia keskimäärin. Vantaalla on toteutettu asukasraatiprosessi vuonna 2021, joten mainitut osallistumisen tavat voivat olla vastaajille keskimääräistä tutumpia. Joka tapauksessa osallistumispotentiaalia Vantaalla ja Keravalla on eri osallistumismuodoissa paljon. Osallistumistapojen kirjosta nousee esiin erityisesti erilaisten raatien ja paneelien potentiaali.

Varsinais-Suomessa erot olivat kaikkein pienimmät päättäjien innon ja kansalaisten halun välillä eikä siellä ole erityispiirteitä. Esimerkiksi yhteissuunnittelutilaisuuksien ja osallistuvan budjetoinnin osalta tilanne on tasapainoinen moneen muuhun hyvinvointialueeseen verrattuna. Lisäksi kaikki osallistumisen muodot ovat suurin piirtein yhtä

suosittuja kuin maassa keskimäärin. Tämän vuoksi Varsinais-Suomen osalta spesifien toimenpidesuosittelujen antaminen on hankalaa. Tilanteesta kannattaa kuitenkin ehdottomasti tehdä positiivinen tulkinta: periaatteellista valmiutta laajaan kansalaisosallistumisen lisäämiseen on olemassa.

Satakunnassa kansalaisilla olisi paljon enemmän halua vaikuttaa suoraan päätöksentekijöihin kuin mitä päättäjät itse halusivat. Satakuntalaiset päättäjät puoltavat kansalaisia selvästi enemmän vaikuttamista yhdistysten ja järjestöjen kautta. Satakunnassa olisi siis hyvä mahdollistaa entistä suuremmat välit päättäjien ja kansalaisten kesken. Yksikään osallistumisen muoto ei nouse Satakunnassa suosiossaan selkeästi maan keskiarvon yläpuolelle. Pieni ero tähän suuntaan on juuri suoraan päätöksentekijöihin vaikuttamisessa.

Kanta-Hämeessä vaikuttamistoiveet yhdistysten ja järjestöjen kautta ovat täysin balanssissa päättäjien ja kansalaisten välillä. Päättäjien halu edistää verkkovaltuustoja, kansalaispaneelita ja kansalais- tai kuntalaisaloitteiden tekemistä on kuitenkin suurempi kuin kansalaisten halu osallistua sitä kautta. Kansalais- tai kuntalaisaloitteiden kiinnostavuus on Kanta-Hämeessä (34 %) hieman alhaisempi kuin maassa keskimäärin (41 %). Osallistuminen nettipaneelien kautta kiinnostaa keskimääräistä hieman enemmän.

Pirkanmaalla erot päättäjien innon ja kansalaisten osallistumishalun välillä olivat pieniä, eikä siellä ole varsinaisia erityispiirteitä. Yksikään osallistumisen muoto ei puhuttele pirkanmaalaisia erityisesti koko maan keskiarvoon verrattuna. Tämän vuoksi toimenpidesuosittelujen antaminen on hankalaa Pirkanmaan osalta. Positiivista on, että tilanne on tasapainoinen, ja potentiaalia laajaan kansalaisten osallistumiseen ja osallistamiseen on sekä asukkaiden että päättäjien keskuudessa.

Päijät-Hämeessä asukkaat kaipaavat suoraa vaikuttamista päätöksentekijöihin, mutta päättäjien oma suhtautuminen siihen on nihkeää. Myös osallistuvassa budjetoin-

nissa ja yhteissuunnitelutilaisuuksissa on Päijät-Hämeessä potentiaalia. Osallistuva budjetointi on lisäksi osallistumisen muoto, joka herättää selkeästi enemmän kiinnostusta Päijät-Hämeessä (31 %) kuin Suomessa keskimäärin (20 %). Päijät-Hämeen hyvinvointialueella ainakin Lahdessa on järjestetty osallistuvaa budjetointia, ja osallistumistavan tunnettuus alueella lienee osaselitys sen suosioon.

Kymenlaaksossa kuilu päättäjien ja kuntalaisten välillä on poikkeuksellisen suuri asukas- ja käyttäjäkyselyiden suosiossa. Niille on paljon enemmän kysyntää kuin suopeutta päättäjätasolla. Lisäksi päättäjien asenteissa keskustelutilaisuuksia kohtaan olisi petraamista suhteessa kysyntään. Toisaalta yksikään osallistumisen muoto ei erityisesti korostu houkuttelevuudeltaan Kymenlaaksossa verrattuna koko maan keskiarvoon.

Etelä-Karjalassa päättäjillä on enemmän halua edistää erityisesti nettipaneeleita ja vaikuttamista yhdistysten kautta kuin niillä on kysyntää. Nämä osallistumisen muodot myös houkuttelevat eteläkarjalaisia vähemmän kuin suomalaisia keskimäärin. Lisäksi on huomionarvoista, että valtakunnallisesti todella suosittu asukas- ja käyttäjäkyselyt ja nettiadressit eivät yllä Etelä-Karjalassa valtakunnallisiin lukemiin. Ylipäätään eteläkarjalaiset osoittavat kauttaaltaan keskimääräistä hieman alhaisempaa kiinnostusta poliittisen osallistumisen uusia muotoja kohtaan. Osallistuva budjetointi on muoto, jossa päättäjät voisivat tulla kansalaisten innokkuuden tasolle.

Etelä-Savossa on suorastaan huutava tarve asukas- ja käyttäjäkyselyihin osallistumiselle verrattuna siihen, mikä on päättäjien halu edistää niitä. Samoin kuntalaishaastatteluita ja kumppanuuspöytiä olisi syytä toteuttaa, jotta kysyntään vastattaisiin. Lisäksi asukas- ja käyttäjäkyselyitä ja kumppanuuspöytiä kaivataan enemmän kuin Suomessa keskimäärin. Tässä mielessä Etelä-Savo on yksi selväpiirteisimmistä tapauksista suositusten suhteen.

Pohjois-Savon tapaus osoittaa, että Etelä- ja Pohjois-Savon maakuntarajalla on merkityksensä osallistumisen muodoissa ja toiveissa. Pohjois-Savossa ei nouse esiin yhtä vahvoja erityispiirteitä, vaikka kansalaisten ja päättäjien preferenssien välillä ei sinänsä olekaan kokonaisuudessaan pienempää kuilua kuin Etelä-Savossa. Kuitenkin kunta-laishaastatteluihin kannattaa kiinnittää huomiota, sillä ne ovat Pohjois-Savossakin muoto, joka kiinnostaisi enemmän kansalaisia kuin päättäjiä, ja joita kaivataan siellä hieman enemmän kuin maassa keskimäärin.

Pohjois-Karjalassa haasteena on, että päättäjät ovat erityisen innokkaita tarjoamaan puoluetoimintaa, kansalaispaneeleita, verkkovaltuustoja ja palvelumuotoilua suhteessa kansalaisten kiinnostukseen. Kansalaiset sen sijaan haluavat eritoten yhteissuunnittelutilaisuuksia suhteessa päättäjien preferensseihin. Kansalais- ja kuntalaisaloitteet kiinnostavat Pohjois-Karjalassa enemmän kuin maassa keskimäärin. Lisäksi verkkovaltuustot ja vaikuttaminen suoraan päätöksentekijöihin kiinnostavat Pohjois-Karjalassa keskimääräistä enemmän. Vaikka Pohjois-Karjalan äänestysaktiivisuus on vaaleista toiseen häntäpäässä, passiivisuus ei näy uusien osallistumismuotojen kiinnostavuudessa.

Keski-Suomi on nimensä ja sijaintinsa mukaisesti Suomen keskellä ja keskimääräinen myös suhteessa osallistuvaan demokratiiaan kohdistuviin toiveisiin. Yksikään osallistumisen muoto ei houkuttele erityisesti keskisuomalaisia, mutta toisaalta periaatteellista valmiutta osallistumisen lisääntymiseen löytyy useista menetelmistä. Yksittäisenä suosituksena nousee ainoastaan esille se, että osallistumista epävirallisilla alustoilla tapahtuvaan keskusteluun toivotaan enemmän kuin mitä päättäjät tällä hetkellä ovat innokkaita sitä edistämään. Osallistuva budjetointi ei sen sijaan houkuttele keskisuomalaisia aivan yhtä paljon kuin suomalaisia keskimäärin.

Etelä-Pohjanmaalla päättäjät suosisivat osallistumista nettipaneeliin ja kansalais- ja

kuntalaisaloitteiden tekemistä asukkaita enemmän. Varsinais-Suomen ohella Etelä-Pohjanmaalla päättäjien ja kansalaisten preferenssit ovat silti parhaiten balanssissa. Kansalais- ja kuntalaisaloitteet herättävät eteläpohjalaisissa (32 %) vähemmän kiinnostusta kuin suomalaisissa (41 %) keskimäärin. Lisäksi on huomattavaa, että eteläpohjalaiset eivät ole erityisen innoissaan mistään uuden osallistumisen tavasta suomalaisiin verrattuna.

Pohjanmaan hyvinvointialueella kansalaisilla on suuri tarve yhteissuunnittelutilaisuuksiin ja halua vaikuttaa suoraan päätöksentekijöihin. Kiinnostus yhteissuunnittelutilaisuuksiin (36 %) ja suoraa päättävävaikuttamista kohtaan (62 %) on selvästi suurempaa kuin maassa keskimäärin. Lisäksi Pohjanmaan maakunnassa asuvat ovat keskimääräistä innokkaampia vaikuttamaan yhdistysten ja järjestöjen kautta, osallistumaan keskustelutilaisuuksiin ja palvelumuotoiluun sekä osallistumaan aktivismiin. Kaikkinensa Pohjanmaalla on siis todella laajaa ja monipuolista osallistumispotentiaalia. Pohjanmaa on aktiivinen paitsi äänestysosallistumisen myös uusien osallistumismuotojen kohtaan osoitetun laajan kiinnostuksen osalta.

Keski-Pohjanmaalla kansalaisilla on poikkeuksellisen iso tarve kuulemistilaisuuksille suhteessa päättäjien nihkeyteen niitä kohtaan, mikä erottaa sen muista alueista. Lisäksi kuulemistilaisuuksia ja suoraa päättävävaikuttamista kohtaan osoitettu kiinnostus on Keski-Pohjanmaalla (57 %) todella suurta maan keskiarvoon verrattuna. Päättäjien ja kansalaisten vuorovaikutukseen satsaaminen on siis mitä todennäköisimmin kannattavaa. Lisäksi keskipohjalaiset ovat keskimääräistä innostuneempia osallistumaan nettikeskusteluihin.

Pohjois-Pohjanmaa muistuttaa osallistumistapojen suosiossa paljon Keski-Suomea. Yksittäisenä erityispiirteenä nousee esille se, että osallistumista epävirallisilla alustoilla

tapahtuvaan keskusteluun suositaan enemmän kuin mitä päättäjät tällä hetkellä ovat innokkaita sitä edistämään. Lisäksi pohjois-pohjalaiset osoittavat alustakeskusteluita kohtaan enemmän kiinnostusta (38 %) kuin suomalaiset keskimäärin (32 %). Ylipäätään verkkopohjaiset osallistumisen tavat kiinnostavat Pohjois-Pohjanmaalla hieman keskimääräistä enemmän.

Kainuussa päättäjät ovat erityisen innokkaita tarjoamaan nettipaneeleita, keskustelutilaisuuksia, vaikuttamista yhdistysten tai järjestöjen kautta sekä verkkovaltuustoja ja palvelumuotoilua suhteessa kansalaisten kiinnostukseen. Nämä kaikki ovat myös osallistumisen uusia muotoja, jotka kiinnostavat kainuulaisia vähemmän kuin suomalaisia keskimäärin. Lista on melko pitkä ja samankaltainen kuin Pohjois-Karjalassa. Molemmissa kuuluu päättäjien ja kansalaisten toiveiden välillä on maan suurimpia. Kainuussa haasteena on, että mikään osallistumisen muoto ei innosta asukkaita erityisesti; ihmisille halutaan tarjota koko kirjo, mutta kysyntää erityisille uuden osallistumisen muodoille ei ole universaaleja nettipohjaisia ratkaisuja lukuun ottamatta. Ainoa muoto, joka on Kainuussa houkuttelevampi kuin maassa keskimäärin, on valituksen tai oikaisuvaatimuksen tekeminen.

Lappi on hyvin pitkälti Kainuun kaltaisten aktivoimishaasteiden edessä. Päättäjillä olisi intoa edistää eri osallistumismuotoja, kuten nettipaneeleita, kansalaispaneeleita verkkovaltuustoja enemmän kuin mitä kansalaisilla on kiinnostusta. Nämä osallistumisen muodot herättävät myös lappilaisissa vähemmän kiinnostusta kuin suomalaisissa keskimäärin. Lisäksi asukas- ja käyttäjäkyselyt, keskustelutilaisuudet, valitusten ja oikaisuvaatimusten teko sekä osallistuva budjetointi kiinnostavat Lapissa keskimääräistä vähemmän. Yksikään osallistumisen muoto ei erityisesti puhuttele lappilaisia keskimääräiseen suomalaiseen verrattuna.

6 Yhteenveto ja suositukset

Demokraattiset osallistumismahdollisuudet Suomessa -kyselytutkimus selvitti, miten suomalaiset ja Suomessa asuvat 15–79-vuotiaat tällä hetkellä osallistuvat päätöksentekoon, millaisiksi nykyiset osallistumismahdollisuudet koetaan ja miten kansalaiset haluavat tulevaisuudessa osallistua päätöksentekoon eri hallinnon tasoilla. Tutkimuksen toinen tavoite oli selvittää, millainen on kuntien ja hyvinvointialueiden relevanttien viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden halu ja kyky demokraattisen osallistumisen mahdollistamiseen ja laajentamiseen Suomessa. Nämä kaksi kyselyä muodostavat vertailuasetelman, joka havainnollistaa eroja kansalaisten ja päättäjien suhtautumisessa demokraattisen osallistumisen tapoihin. Demokratia on poikkeuksetta erilaisten toiveiden ja odotusten ristivetoa, mutta laskevan osallistumisaktiivisuuden oloissa on aiheellista pohtia, kenen ehdoilla osallistumistapoja kehitetään. Kyselytutkimuksen havainnot nostavat esiin kolme keskeistä suomalaisen osallistumisjärjestelmän kehittämishaastetta.

Haaste 1. Demokraattinen osallistuminen kasautuu osaaville ja tietäville

Ensimmäinen haaste liittyy osallistumisaktiivisuuden ja vaikutusvallan kasautumiseen, eli niin kutsuttuun Matteus-vaikutukseen. Edustuksellisessa järjestelmässä ja digitaalisissa verkostoissa valta kasautuu niiden toimintaan aktiivisesti osallistuville kansalaisille. Kyselytutkimus osoittaa, että poliitikasta kiinnostuneet ja siitä paljon tietävät ihmiset osoittavat laajaa kiinnostusta erilaisiin osallistumistapoihin. Kuitenkin noin kolmasosa suomalaisista vastaa, että ei osallistuta päätöksentekoon vaikuttamiseen

juuri koskaan, ja valtaosa toivoo helppoja, digitaalisia ja anonyymeja osallistumisen tapoja. Mikäli vaaleissa äänestämisen rinnalle kehitetään vain aktiivisimmalle vaikuttajasegmentille sopivia osallistumisen tapoja, on todennäköistä, että erot osallistumisaktiivisuudessa säilyvät ennallaan tai kasvavat entisestään.

Suositus 1: Kehitetään käyttäjämääräyksen perustuvia demokraattisen osallistumisen tapoja eri kohderyhmille.

Haaste 2. Kansalaisten ja päättäjien ajatukset toimivista osallistumistavoista eroavat toisistaan

Toinen haaste liittyy päättäjien ja kansalaisten erilaistuneeseen käsitykseen siitä, millaiset osallistumisen tavat ihmisiä liikuttavat. Perushavainto on, että kansalaiset haluavat osallistua verkon välityksellä, mutta päättäjät haluaisivat ihmiset kasvokkaiseen vuorovaikutukseen.

Osa yhteiskunnallisista kysymyksistä sopii toisia paremmin digitaaliseen ja kevyeen osallistumiseen. Tällaisia voivat olla esimerkiksi tilanteet, joissa on selvitettävä kannatusta ja kerättävä kommentteja verrattain yksiselitteiseen tai arkiseen uudistukseen. Laajaa dialogista puntarointia ja faktoihin perehtymistä sisältävät vaikeat arvokysymykset taas soveltuvat ”kevytvaikuttamiseen” huonosti. Esimerkiksi kansalaispaneelit edellyttävät osallistujilta sitoutumista, aikaa sekä halua ja kykyä suoraan vuorovaikutukseen toisenlaisia kantoja edustavien ihmisten kanssa.

Tutkimus osoittaa, että koettu poliittinen tietotaso selittää voimakkaasti osallistu-

misaktiivisuutta. Jos eroja osallistumisaktiivisuudessa halutaan tasata, on kansalaispaneelien ja kuulemisten lisäksi kehitettävä helppoja, nopeita ja digitaalisia osallistumistapoja, jotka puhuttelevat muitakin kuin jo nyt aktiivisesti osallistuvia ja politiikkaa tuntevia.

Suositus 2: Tunnistetaan kevytvaikeuttamiseen sopivia aiheita ja otetaan käyttöön helppoja ja digitaalisia osallistumisvälineitä.

Haaste 3: Kansalaiset ja päättäjät eivät luota toisiinsa

Kolmas haaste liittyy luottamukseen ja on kaksisuuntainen. Kansalaisten skeptisyys päättäjiä kohtaan on hyvin dokumentoitu aikaisemmissa tutkimuksissa, ja tämä tutkimus täydentää tätä kuvaa. Yllättävämpää on se, että valtaosa päättäjistä ei luota kansalaisten edellytyksiin osallistua poliittiseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Luottamushenkilöistä vain 19 prosenttia ja viranhaltijoista 14 prosenttia on samaa mieltä välttämästä ”yleisesti ottaen kansalaisilla on riittävät valmiudet osallistua monimutkaisia päätöksiä koskevaan keskusteluun”. Lisäksi 60 % suomalaisista kertoo, ettei heitä ole pyydetty mukaan osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan. On ongelmallinen lähtökohta, jos päättäjät kokevat politiikan olevan jotain niin monimutkaista, ettei sitä pidä liiaksi ulottaa tavallisten kansalaisten käsiteltäväksi lukuisilla eri foorumeilla. Riskinä on, että jos aitoa luottamusta jaettuun päätöksentekoon ei ole, jää kansalaisten osallistaminen päätöksentekoon näennäiseksi ja vaikuttavuudeltaan heikoksi.

Suositus 3: Vahvistetaan demokratiaa hyödyntämällä koko väestön potentiaali päätöksenteossa.

Haaste 4: Puntaroivaa demokratiaa tarvitaan lisää

Selvitys antaa viitteitä siitä, että esimerkiksi asukaspaneelien ja osallistuvan budjetoinnin suosio on suurempaa, jos alueella on kokemusta niiden käyttämisestä. Eurooppalaisessa demokratiakeskustelussa puntaroivaan demokratiaan liitetään suuria odotuksia osallistumisen uudistajana, ja pääsääntöisesti kokemukset deliberaatiosta edustuksellisen demokratian täydentäjänä ovat erittäin hyviä. Puntaroivien mallien periaatteisiin kuuluu osallistujien valinta satunnaisotannalla, ilmiötä koskeviin faktoihin perehtyminen, fasilitoitu keskustelu sekä yhteisen kannan ja julkilausuman muodostaminen. Avainasemassa on myös avoin viestintä prosessin eri vaiheista sekä osallistujille että laajemmalle yleisölle. Näiden periaatteiden laajempi soveltaminen Suomessa lisäisi kansalaisten poliittista tieto- ja taitotasoa sekä syventäisi vuorovaikutusta kansalaisyhteiskunnan ja edustuksellisen demokratian välillä. Uskomme että pitkällä aikavälillä vuorovaikutuksen lisääntyminen näkyisi myös kasvuna vaaliaktiivisuudessa. Puntarointiprosessien lisääminen päätöksenteossa vähentäisi lähes varmasti tässä selvityksessä osoitettua kansalaisten ja päättäjien välistä epäluottamusta.

Suositus 4: Tuodaan satunnaisesti valitut kansalaiset ja vaaleilla valitut päättäjät yhteisten faktojen ääreen keskustelemaan.

6.1 Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksen on toteuttanut Taloustutkimus Oy Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran (myöhemmin Sitra) toimeksiannosta.

Tutkimuksessa selvitetään kansalaisten sekä kunta- ja hyvinvointialueetasolla toimivien luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden näkemyksiä demokratiasta, osallisuudesta ja osallistamisesta, päätöksentekoon osallistumisesta ja demokratian tulevaisuuskuvista.

Kansalaiskysely toteutettiin Taloustutkimuksen ja Dynatan internet-paneelissa. Kansalaiskyselyyn vastasi yhteensä 4000 vastaajaa aikavälillä 22.4.-11.5.2022. Laatu- tarkastuksen jälkeen osa aineistosta korvattiin lisätiedonkeruulla 1.6.-6.6.2022.

Päättäjäkysely toteutettiin viranhaltijoiden osalta informoituna internet-kyselynä. Luottamushenkilöiden tiedonkeruu toteutettiin nettikyselynä niin, että hyvinvointialuevaltuutettujen osalta kutsu vastata tutkimukseen lähetettiin Sitran toimesta. Sitran keräämälle hyvinvointialuevaltuutettujen rekisterille ja kunnanvaltuutetuille kutsut lähtivät Taloustutkimuksen toimesta. Kunnanvaltuutettujen rekisteri on Taloustutkimuksen keräämä.

Päättäjäkyselyn tiedonkeruu tehtiin 24.4–1.7.2022. Kyselyyn saatiin yhteensä 1189 vastausta, joista 886 luottamushenkilöiltä ja 303 viranhaltijoilta. Molemmat kyselyt täytettiin nettipohjaisesti Taloustutkimuksen Askia-alustalla.

Lähteet

Borg, Sami (Tampereen yliopisto) & Grönlund, Kimmo (Åbo Akademi):

Eduskuntavaalitutkimus 2011 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 5.0 (2021-09-13). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2653>

Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina, Westinen, Jussi (2015),

Demokratiaindikaattorit 2015. Helsinki: valtioneuvosto.

Dahl Robert A. (1957), The concept of power. *Behavioral Science*, 2, 201–215.

Grönlund, Kimmo (Åbo Akademi) & Borg, Sami (Tampereen yliopisto):

Eduskuntavaalitutkimus 2019 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2021-09-15). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3467>

Grönlund, Kimmo (Åbo Akademi) & Kestilä-Kekkonen, Elina (Tampereen

yliopisto): *Eduskuntavaalitutkimus 2015* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 4.0 (2021-09-14). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3067>

Kantola, Anu, Wass, Hanna, Lahtinen, Hannu, Peltoniemi, Johanna & Heikkilä, T

(2019), *Vaalinavigaattori: Katso mistä löytyy eniten käyttämättömiä ääniä*. Kansalaisuuden kuilut ja kuplat -tutkimushanke BIBU, Helsingin yliopisto, Helsinki.

Karvonen, Lauri (Åbo Akademi) & Paloheimo, Heikki (Tampereen yliopisto):

Eduskuntavaalitutkimus 2003 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2021-09-07). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD1260>

Karvonen, Lauri & Paloheimo, Heikki (2005), "Demokratian näkymiä Suomessa", teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY, 290–304.

Norris, Pippa (1999) *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. New York: Oxford University Press

Paloheimo, Heikki (Tampereen yliopisto): *Eduskuntavaalitutkimus 2007*

[sähköinen tietoaaineisto]. Versio 3.0 (2021-09-10). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2269>

Pesonen, Pertti, Sänkiaho, Risto & Borg, Sami (eds.) (1993), *Vaalikansan äänivalta*. Juva: WSOY.

Putnam, Robert D. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster

Westinen, Jussi & Borg, Sami (2016), "Itä-Suomen vaaliپیриuudistuksen vaikutukset", teoksessa Kimmo Grönlund & Wass, Hanna (toim.)

Eduskuntavaalitutkimus 2015: Poliittinen osallistuminen eriytyminen. Helsinki: oikeusministeriö, 200–223.

SITRA

SITRAN SELVITYKSIÄ 220

Sitran selvityksiä -sarjassa julkaistaan Sitran tulevaisuustyön ja kokeilujen tuloksia.

ISBN 978-952-347-293-8 (PDF) www.sitra.fi

SITRA.FI

Itämerenkatu 11–13

PL 160

00181 Helsinki

Puh. 0294 618 991

 @SitraFund